

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVII, č. 1 / 2017

Історик світового мена з Торонта – проф. Др. Павел Роберт Маґочій, який є автором нової научної фундаментальної 600-сторінкової монографії „*Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*“, котра в Універзтній книжніці Пряшівської універзтты у Пряшові была святочно презентована 12. децембра 2016.

(Статю о книжці і єй створіню, як і фотографії з єй презентації, приносиме в тім числі часопису на стор. 1. – 4. і на 3. стор. обалкы.)

Фотка Р. Маруша

ОДБОРНЫЙ І ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЧАСОПИС

Paul Robert Magocsi

CHRBTOM K HORÁM

Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov

UNIVERSUM

Хербетом к горам. Історія Карпатської Руси і карпатських Русинів

(Приговор на презентації книжки проф. Павла Роберта

Маґочія „*Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi
a karpatských Rusínov*“,

Prešov: UNIVERSUM-EU, s. r. o., 2016, 600 strán.)

Зачаток моєї тіснішов сполупрацы з проф. Павлом Робертом Маґочієм, котрый робить на Торонтській універзیتی в Канаді, а споєный із міджінароднов літнів школов русиньского языка і културы – Studium Carpato-Ruthenorum, котру зачав реалізовати Інститут русиньского языка і културы Пряшівської універзیتی у 2010 році. Але ёго книжковы виданя знаю уж давніше, главно тоты, котры были звязаны з історієв Україны, але тыж з історієв Підкарпатської Руси, котра ся стала частєв нового середнёевропского штату – Чехословакії, од 1919 року.

Зато, же я ся занимаю історієв Підкарпатської Руси, од самого зачатку сьме нашли сполочны темы на діскузії. Но не была то лем історія Русинів, їх минулость, але і сучасность, поставліня, в якім ся находять на Словакії і мімо нєй. Самособов, же сьме ся дотулили і визнаму міджінародной літнєй школы русиньского языка і културы, з ініціативов організовати таку школу на Пряшівській універзیتی пришов праві проф. Маґочій. В цілім ряді розговорів сьме розберали визнаю такой події про людей, котры ся интересують о історію і културу Русинів. Він од зачатку відів значіня літнєй школы нелем в напрямі вонка – в одношію к интересуючим ся іншых народностей о русиньску проблематіку, але і в напрямі до ввнтра – к самотным Русинам. Зато про участників літнєй школы приправлєвав цілый ряд лекцій, котры їх увели до минулости Русинів. Докінця у своїх лекціях зашов іщі глубше до минулости, кідь высвітлєвав своїм штудентам передісторію теріторії, на котру пізніше – в середнёвічу – приходило русиньске жытельство.

Думка згорнути вшыткы лекції, котры проф. Маґочій приправив про своїх штудентів наїсто дозрївала довше, але думка выдати тоты лекції в подобі книжки, докінця в словацькім языку, має приближно дашто над два roky. Кідь ня з нєв обозначив, быв ем рад, же о такім дачім роздумує, самособов, ня потїшыло і то, же книгу бы могло выдати видавательство UNIVERSUM.

Є правда, же видавательство ествує уж 25 років, почас котрых сьме приправили на виданя і выдали цілый ряд одборных, главно книг о історії. Векшына з них представляла роботы основного баданя, але і розсягли тісячсторінковы едіції. Вшыткы тоты книжки од вызначных словацьких, але і заграничных авторів-історіків, стрічають ся з одзывом у нашій научній комуніті. Як видаватель слїдує одзывы на тоты „нашы“ книжки і все з радостєв ем евідовав одзывы на нашы книжки нелем в европській історіографії, але і в США, Канаді, Израїлі, докінця і на Далекім Выході – в Японії, но і в Австралії.

Намаганєм видавательства все было і є приправити книгу так, жебы сповняла нарочны поліграфічны крітерії, абы книжка была книжков, а нелем нашвыдко зробленов брожуров, значіть, жебы мала належный формат, абы ей графіка неодражовала читателя і жебы в ній не были хыбы. Но, самособов, залежало нам все і на тім, жебы вшыткы найджены хыбы, а то нелем языковы, але і фактографічного характеру, котры авторови проховзли поміджі ёго палці, были наконець поправлены.

Такый приступ видавательства UNIVERSUM к приправі будькотрой книжки бив, може, імпулзом про проф. Маґочія, жебы ня ословив як видавателя. Може днесь мій догад потвердить, може ніт. В кождім припаді то была про видавательство честь, але єднозначно і обовязок, приправити публікацію такого знамого автора, яким професор Павел Роберт Маґочій бесспорено є.

ОБСЯГ

Проф. ПгДр. Петер ШВОРЦ, к. н.:
Хербетом к горам. Історія Карпатської Руси і карпатських Русинів 1

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД.: *Корекції у правилах правопису русиньского нормативного языка на Словакії* 5

110 років од народжіння фізика світового мена Діонізія Львовіча 7

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД.: *Языкова култура і языкова норма в русиньских медіах на Словакії (III)* 10

Мгр. Йозеф БІЛСКИ:
Метаморфозы сучасной славістікы з оглядом на русиністіку і булгарістіку 12

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2017 ч. 1 13

Штефан СУХЫЙ: *Мадрячка* 13

Людміла ШАНДАЛОВА: *Кебы-м знала, Буря, Осїнь, Голубок, Річенько тиха, Вітор* 14

Др. габ. Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР:
Людміла Шандалова: Червений берег 16

Даньєла КАПРАЛЄВА:
(Стихы) 17

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧИНОВА:
Родне слово 18

Штефан СМОЛЕЙ:
Чудный світ 19

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Освіта Русинів у контексті европской харты регіональных або мінорітних языків (1)* 25

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД. – Мгр. Михала ГОЛУБКОВА – доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Русиньско-російскы фразеологічны еквіваленты із звірячим компонентом (2)* 29

Три зміны 32

• *Вызначны прадставітелі прэзентацыі кніжкы проф. Др. П. Р. Магочія *Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*, котра в Універзитній кніжніці Пряшівской універзіты в Пряшіві ся одбыла 12. децембра 2016: (зліва) штатный таёмник Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР Мгр. П. Крайняк, директорка ІРЯК ПУ доц. ПгДр. Плішкова, ПгД., выдаватель публікації проф. ПгДр. П. Шворц, к. н., автор кніжкы проф. Др. П. Р. Магочій, перекладателька прэзентованой кніжкы з англійцкога до словацькога языка Мгр. Е. Едді, ПгД., і історік ІРЯК ПУ ПгДр. С. Конечні, к. н. Фотка: А. Жіжска*

Рішіння выдати кніжку під назвов ***Chrbtom k horám*** (***Хербетом к горам.***) стало ся реалностёв, треба-ло лем выяснити основны формалны крітерії, ज्याкма суть: формат кніжкы, способ звязаня кніжкы і ті-раж. Як приклад нам послужыло англійцке выданя той кніжкы, котре было реалізоване в Будапешті в минулім році. На розділ од англійцкой верзії ем але як выдаватель запропонував проф. Магочієви, жебы ілустратівный матеріал – рисункы, образы, добовы фотографії не дати в єднім цілім на кінці кніжкы, але абы ся дали до той капітолы, до котрой обягово належать. Реакціов автора было конштатованя: „*Кідь собі хочете придати веце роботы, так я не дбам!*“, але від-їв ем на нїм, же го тота пропозиція потїшыла. Подобно сьме рішали і позначковый апарат, котрый є в англійц-кій верзії кнігы на ей кінцю. Мы сьме зволили алтер-натіву: давати позначкы під лініов на тоту сторінку, де є в текстї уведжений ей чісловый одказ.

І кідь формалны діла кніжкы представляють тяжку роботу над кніжков, не суть при приправі той кніжкы тов найважнішов сторінков. Тов є в першім рядї обяг кніжкы, в котрім автор представлять свої резултаты баданя, формулує думкы так, жебы ім порозуміли ёго читателі.

Кніжка ***Хербетом к горам*** містить у собі 35 тем, котры прозвучали як лекції в рамках міджінарод-ной літнєй школы Studium Carpatho-Ruthenorum.

Але то є і 35 капітол, в котрых автор засяг аж до найдавнішых періодів середньоевропейской історії – до їх правіку, переніс ся через пе-ріоды, ज्याкы суть згодні з старовікыма

мімоевропейскыма і европейскыма цівілізаціями, перешов середньовічныма і нововікыма періодами, 19. і 20. сторі-чом і засяг до актуалного періоду нового міленія. Є то величезный россяг, котрый выжадує велику ерудіцію автора, але створює і великий тиск на выдавателя. Од-повідность за выслідок не залежыть лем од самого ав-тора, але часточно ся переносыть і на выдавательство.

О тім сьме знали од зачатку, зато скоріше, кідь сьме ся пустили до роботы, мали сьме з проф. Магочієм цілый ряд стріч, де сьме сі высвітлєвали множество важных і менше важных вопросів, котры ся могли, а котры ся і обявили при приправі словацькой верзії Магочієвой кніжкы.

Першы і основный вопрос бив: книга бы мала выйти в словацькім языку, але рукопис є в англійцкім языку, подобно, як і англійцке выданя той кнігы, котра вышла в Будапешті в році 2015. Выник так вопрос перекладу, а підкреслюю, же доброго перекладу. Тот во-прос вирішив сам автор, кідь ословив нашу колегыню з Інштитуту англістікы і амераністікы Пряшівской універзіты – **Мгр. Еву Едді, ПгД.**, котра звладла пере-клад кніжкы брилантно.

Другый вопрос ся дотуляв перекладу одборного тек-сту. Ішло передовшыткым о термінологічны вопросы. Тоты суть у припадї історії і актуалной сучаности ру-синьского жытельства веце як тяжкы і про незаинтере-сованого читателя або слухателя комлікованы, докінця даколи ани незрозумілы.

Высвітлити одношіня того жытельства к русиньській, російській і українській етніціті, їх перелинания, їх од-лишіня, высвітлити наприклад приналежность соро-

динців к двом різным народностям не є нияк легка задача. А комплікований виклад іщі звекшує окремішня конфесіональність русиньского жытельства – часть з них суть грекокатолицького віровызнаня, часть православного. А обидві церквы в історії Русинів вступовали до їх етноідентіфікачного процесу, притім то было інакше на домашній землі, а інакше в еміграції, главно в США і Канаді, де од кінця 19. сторіча одышли тісячі Русинів за ліпшым жывотом.

Кідь річі злехшыме, так можеме повісти, же („jeden apostrof na spoluhláske „s“ – mäkké vyslovenie slova „rus’ký“) мягкий знак за сполугласнов „с“, мягке высловліня слова „руський“ заділює чоловіка к русиньській народности, а не к народности російській – великоруській. І наспак, выхабліня того апострофу (мягкого знаку) і твердше высловліня slova „ruskyj“ (русский) го зась посувають до російской етніцты. Важне але є, жебы читатель тот апостроф у словацькім языку ці мягкий знак в русиньскім языку зареґістровав і порозумів му або, жебы слухач захопив малый розділ у высловности і знав, о кім ся говорить ці пише.

Высвітлити так, жебы читатель вшытко зрозумів і не замотав ся у викладі автора, абы тексту порозумів і порозумів го точно так, як то автор передає і думать, є нелем проявом майстерства автора, але і перекладателя. Каждый язык має свої шпеціфічности, котры ся мусять звладнути. Главно при такой чутливій темі, яков є русиньска проблематика. Проф. Маґочій є нелем добрым зналцём той проблематыкы, але і майстром у ей викладі. Мгр. Ева Едді, ПгД., зась є майстром в пере-

кладі. І так при дрібных коректурах видавателя, вірю, подарило ся приправити текст книжки так, же му буде розуміти каждый читатель. Росповідачство автора є зась заруков, же і 600-сторінкова книжка не буде прекажков, абы ю читатель прочітав од зачатку до кінця.

Мене як видавателя потішыв способ, яким проф. Маґочій формулує свої думкы, як історіка ня порадовало тыж то, же доказав брілантно перевязати судьбу мікрореґіону з европскым розвитком, накреслити їх взаємне одношіня, інтеракцію без того, жебы свій виклад і читателя одволік од темы.

Третім проблемом, котрый у мене на тот раз був повязаний з професіов історіка, но єдночасно і з позицій видавателя, были дакотры терміны поужываны автором у ёго викладі історії карпатьскых Русинів. Тоты ся в тім припаді не дотыкали перекладу, але їх поужываня в історічных подіях і контексті, котры познаме і мы з нашой словацькой історічной літературы.

Єдным із них было понятя **Карпатьска Русь**. Проф. Маґочій уж у вступі, а потім на кінцю написав, же иде о територію неєствуючого штату, але в цілім тексті тот термін у великій мірі поужывать. При менше уважнім читателёви в тім припаді грозить, же вступну і завершалну припомінку, котры од себе одділює 500 сторінок тексту, ани порядно на збачить і Карпатьску Русь прийме як реальный факт. Термін Карпатьска Русь є в тім припаді терміном, котрый выжадує собі велику позорность читателя і, так бы повісти, неуставну аналізу описованых подій і взаємных односин, котры їх спують і высвітлюють.

• Публіка презентації найновшой книжки П. Р. Маґочія заповнила штудовню Універзітної книжніці ПУ (было їх выше 130, што є найвече на презентації книжки о Русинах дотеперь), міджі нима і: (в першій лавці справа) Юдр. П. Крайняк і о. ТэЛіц. Ф. Крайняк. Фотка Р. Маруша

Другий термін, котрый в книжці часто фреквентує, є термін *пряшівський регіон*. В історії Словачії не має ёго поужываня велику опору і, властно, ся з ним ани не стрічає. В книзі але автор із терміном *пряшівський регіон* нараблять барз часто. Назва виходить евідетно з терміну знамого в словацькій українській середі по другій світовій війні – зо слова *Пряшівщина*. Поужываня назвы *пряшівський регіон* є в словацькій історіографії акцептовательне про другу половину 20. сторіча, а то узвязи з інтерпретацієв історії русиньско-українського руху і ним заведженим терміном, а і то радше в оригінальній подобі, значить як *Пряшівщина*. Про старшы періоды, главно середнєвіча, але і нововік, є точніше поужывати назвы окремых жуп, котры творили імагінарный *пряшівський регіон* – значить Спішску, Шарішску, Земплінську жупу. Абовську жупу, котра є в книзі тиж спомянута як часть *пряшівського регіону*, словацька історична література не споює з *пряшівським регіоном*, а то ани по другій світовій війні, бо тота была частєв імагінарного *кошицького регіону*, з котрым ся але у книзі не стрічає і котрый в нашій історії не знає. В словацькій історіографії є вырахованя жуп вымінене терміном северовыходна Словачія, котрый автор в англійській верзії поужывав не так часто, але котрый ся до словацького перекладу по конзултациях з автором уж дістав як повноцінный термін історичной, але і актуальной днешней добовой провенієнції.

Третім терміном, котрый фреквентовав в англійській верзії книжки дуже часто, є термін *Підкарпатська Русь*, первістно аплікований про векшыну часовых періодів, хоць ся в середнєєвропейській одборній літературі вяже лем на мідживоєнний період. У словацькій верзії але го замінив на термін *підкарпатський регіон*.

Інтересны были діскузії з проф. Маґочієм што ся тыкать тых, але і інших термінів і їх поужываня в тексті. Ту уж не ішло о діло перекладу, але о історичный выклад істих подій, котры были засаджєны до належного добового контексту. Приправа книжки ся так мінила на научны діскузії, на аргументації і пояснєваня причін включіти такы або іншы терміны до про нас Середнєєвропейців нетрадічных взаємных одношінь. Тоты интересны і плодны діскузії указали мі іщі іншый розмір приправлєваной книжки – був то властный образ середнєєвропейской історії віджєный очами америцького читателя, про котрого суть интересны деталы історії середнєєвропейского простору, включно історії карпатських Русинів, але про котрого одборник мусить приправити простіший погляд на далеке теріторії старого європейского контіненту, котрому уж многы Америцане, враховано наших родаків, не цілком і не детално розумлять. Интересны деталы суть перлов, котра оживлює довгий і комплікований жывот русиньского жытельства на часовой осі ёго історії. Кідже книга „*Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*“ вышла спершу в англійськым языку і была пріорітно урчена англійськы читачоучо читателєви, найвєце зо среды США, мусив автор приспособити свій выклад історії карпатських Русинів так, жебы був тым читателям такой зрозумільый. У словацькым перекладі, де рахуєме з читателєм з векшым розглядом о історії середнєєвропейского регіону, сьме дакотры ідентіфікачны і описовы

элементы выхабили. Напр. при географічній назві рікы Дунай сьме уж читателєви на пояснєвали, же іде о ріку.

Послїднєв капітолов книжки, так кус нетрадічных, но интереснов і наїсто про интересуючих ся о історію Русинів барз хосеннов, є капітола з назвов *Далша література*. Нетрадічных не зато, же автор книжки в ній уводить літературу, котра ся занимає історієв Русинів, то в подобі списків мать каждая научна публікація, але зато, же далша література є уводжована формов есеїв, но з належныма бібліографічныма фактами. Читатель так не має чутя, же переходить нудным списком десяток книг, але же є втягнутый до пригоды світовой історіографії о історії Русинів.

Покры говориме о приправі книжки, не можеме не спомянати 35 мап, зроблєных про окремы періоды і переломны події самым автором. Тоты суть частєв презентованой книжки. К ним лем позначка, же ани то не была легка задача – найперше про автора, потім про видавательство. До словацького языка сьме переписовали назвы країн, теріторій, народів, міст, рік і морів, і так, властно, створєваны были новы мапы. І при них сьме мусили рішати проблемы з перекладами увєдженых назв, конзултовати правилность перекладів, а аж пак їх іщі раз, тепєрь у словацькій верзії, вклати до мап.

Часово, але і одборно нарочнов было вытворіня менного, містного і предметного регістра, котрый забєрать 34 сторінок. Часово зато, же на розділ од англійського языка про словацькый язык іщі не мамє програм, котрый бы автоматічно поглядав заданє слово у шыткых падах ці в різных высклонєваных подобах, в притомнім, минулім ці будучім часі.

При представлїню книжки бы єм не хотїв забыти ани на образуву часть книжки. Ту сьме, на розділ од англійськой верзії, не дали як монотематічний блок, але вложили фотографії до тых капітол, ку котрым обягово належать, і доповнили і далшыма, здобытыма од словацькых, русиньскых, українськых і сербськых авторів, котрых видавательство ословило, жебы доповнило ілустрачный матеріал книжки.

Но а на конєць мушу спомянати і вытварника Станіслава Шалка, котрый зробив пропозицію обалкы. Хотіли сьме, жебы обалка была комбінована традічного і нетрадічного, жебы в ній був закомпонований і модерністічний елемент, а то ся Шалкови подарило. *Пряшівський умелець* Станіслав Шалко зробив обалку книжки так, же заінтересує читателя, же го ословить, жебы ю взяв до рук.

Публікація проф. Маґочія вышла у передрождєственнім часі. Вірю, же ся дістала і дістане до рук ходем интересуючим ся о історію карпатських Русинів, же їх заінтересує так, абы ей присвятили свій час і дізнали ся много о комплікованых, наїсто ай интересных судьбах карпатських Русинів.

(Переклад із словацького до русиньского літературного языка на Словачії: А. З.)

(Позн. ред.: презентовану книжку мож за суму 20 євр купити у секретарькы Інштїтуту русиньского языка і културы *Пряшівской універзіты* у *Пряшові*, Ул. 17. новембра ч. 15. Чісло телефону: 051 75 63 189.)

Корекції у правилах правопису русинського нормативного языка на Словакії

(Пропозиції языковой комісії при ІРЯК ПУ із ёй дотеперішніх засідань.)

Перешов рік од обновліня работы языковой комісії при Інституті русинського языка і культури Пряшівської університету у Пряшові. За уведжений часовый період засідала языкова комісія 4 раз (20. 11. 2015, 21. 3. 2016, 2. 6. 2016 і 23. 11. 2016), причім членства у комісії ся здав доц. ПгДр. Юрко Панько, к. н. (із здравотных причін). На ёго місто была до комісії пропонана і на третім засіданю схвалена интерна докторандка ІРЯК і абсолвентка учительского штудійного програму русинський язык і література в комбінації з вытварным уменём – Мгр. Зденка Цітрякова.

Выслідком дотеперішніх засідань є 15. пунктів, котры обягують пропонованы корекції у правилах русинського правопису на Словакії по 20-ёх роках од кодифікації (язык был кодифікованый в році 1995). Є то **перша часть рекомендацій языковой комісії** (за уведжений рік їх работы), котры бы (по далшых пропозиціях – ай од активных вжывателів нормативной подобы русинського языка) наслідно вели ід другій управі языковых правил (перша была реалізована в році 2005, по десятих роках од кодифікації). Култівація нормы за далшых десять ро-

ків поужываня набыла реалны контуры і вказала, же з дакотрых змін, котры были зреалізованы в році 2005, мало бы ся упустити і вернути ся к нормі з року 1995. О змінах, котры настали в році 2005 ся мож подробніше дізнати в матеріалі: **Ябур-Плішкова: Русинський язык в світлі першых змін правил правопису. Ін: Народны новинки ч. 35-41/2005.** Комісія пропонує зрушити часть зміны в пункті 5 уведженой статі, котра ся тыкать таких слов: *кедь* → *кідь, кідьже*; *кебы* → *кібы, кобы*; *меджі* → *міджі*. Также знову бы ся мало навернути писаня данных лексем подля кодифікації з року 1995 – *кедь, кедьже* ← *кідь, кідьже*; *кебы, кобы* ← *кібы, кобы*; *меджі* ← *міджі*. Остатні зміны з року 2005 комісія пропонує зохабити у платности.

Далшы корекції суть пропонованы з погляду практичного хоснованя языка вжывателями в душі заключінь із IV. міжнародного конгресу русинського языка, котрый ся одбыв в септембрі 2015 у Пряшові. Комісія пропонує корекції, котры бы улегшыли правопис вжывателям нормативной подобы, маючі в мерьку сусідній контактний – словацькый язык, котрый выразнов міров впливать на

• Узшыій круг языковой комісії при Інституті русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., і Мгр. Зденка Цітрякова почас єдного зо своїх засідань. Фотка: М. Павліч

вживателів русинського языка на Словакії. Беручи до уваги факт языковой інтерференції і заєдно факт, же русинський язык належить до групи виходославянських языків і не мав бы стра-тити характерістики виходославянського языка, комісія пропонує такы корекції:

1. Про русинський правопис є при творіню адъєктивів од назывників характерный суфікс -ск- із помягшінём попереднёго консонанту (за предположу, же тот має свою корелачну пару подля критерія твердость – мягкость), напр. *пан – панський (жывот), дірігент – дірігентська (палічка), сомар – сомарська (драбина), коваль – ковальський (міх)*... такий правопис буде ай при адъєктивах, в котрых настає алтернація, яка є выслідком історичной палаталізації, напр. *Прага – пражський, Паріж – паріжський* (в єдтвующіх правилах є норматівне подля українського правопису: *празький, парізький*), *Уліч – улічський, грач – грачський* (не *уліцький, грацький*), *Спіш – спішський, Комлошка – комлошський* (не *спіський, комлоський*), *Гаг – гагський, Луксембург – луксембургський* (не *гадзький, луксембурдзький*)...

2. Префіксы роз-, рос-, без-, бес- пропонуєме писати так, як ай іншы префіксы в русиньскім языку – подля фонемно-морфемного принціпу (так є то ай в сусіднім словацькім, але тыж в українськім языку), напр.: *розписати, розстрілити, розколысати, безправный, безсмертный*.... В дотеперішній нормі був правопис того префікса оснований на принціпі фонетичной асиміляції: *рописати, росстрілити, бесправный, бессмертный*, але *безпечный, розглас, розметати*...

3. Писаня мягкого знака в демінутівах женьского роду і у назвах женьских професій у парадігмі тогды, кідь корінь, або основа слова у формі номінативу сінгулару ся кінчіть на мягкий согласный, напр.: *куля – кулька – кульці, дыня – дынька – дыньці, поштарька – поштарьці*... Тото правило буде ясно выдільяти розділ міджі словами (главні їх парадігмов), котрых корінь, або основа у формі номінативу сінгулару ся кінчіть на твердый согласный, як напр.: *палець – до палця* (не *до пальця*), *столець – на стільцю* (не *на стільцю*), і высше уведженыма – котрых корінь або основа ся кінчіть на мягкий согласный.

4. На розділ од правил з року 1995 пропонуєме при часословах із припонков -ова- лем єдну форму у конъюгації: *куповати – я купую – ты купуєш – він (она/вна, оно/вно) купує, мы купуєме – вы купуєте – они/вни купують*... Ту была подля першых правил за норматівну поважована і форма: *купію, купієш, купіє, купієме, купієте, купіють*, котра є характера лем про малу групу діалектів, взятых за основу кодифікації.

5. Не був порядок ани у правописі присловників. Часткы рока пропонуєме писати окреме од приназывників: *в яри, в літі, в осени (восінь – у восени), в зимі*. Окреме ся будуть писати ай із приназывником з-, напр.: *з яри, з (в)осени*... Напроти того, при частях дня будеме решпектовати правило, же присловники пишеме доведна із приназывниками, напр.: *зрана, звечера, надраном, попівночі, дополудне*...

Про захованя шпеціфічностей русинського языка в одношію ід околитым славянськым языкам пропонуєме такы зміны:

6. До назвы місяця *октобер* пропонуєме вложыти консонант -в-, в корешпондеції з высловностём в русиньских діалектах, также

буде *октобер [октдўбер]*. Іде о высловность білабі-алного -ў-, так, як ай у словах *стовп, ковбаса [стдўп/кдўбаса]*, де таксамо чуєме білабіале -ў-, наслідком котрого ся ай попередній гласный /о/ высловлює як зву-жене /д/.

7. У часословах е-часованя із вставным -л- пропонуєме у третій особі сінгулару і плуралу за норматівну встановити лем єдну форму: *ламати – ламле – ламлють* (не *ламають*), *тримати – тримле* (не *тримать*) – *тримлють* (не *тримають*), *копати – копле* (але *копать до лопты*) – *коплють* (але: *копають до лопты*)...

8. У лінгвістичній термінології пропонуєме намісто терміну *звонкий [znelý]* вживати термін *дзвонкий*, як протиставный проти терміну *глухий* (согласный). В русиньскім языку маєме лексему *дзвін*, од котрой бы мав быти тот термін утвореный.

9. Минулый час часослов *прийти, выйти, зайти*, котры суть утворены префіксальным способом од часослова руху – *йти* (оно мать ай форму *йти*) ся творить подобным способом, як ай іншы подобны часослова (вынятки) з оснований теперішнёго часу на -д-, -т- (*вести, плести, крас-ти, ити* – історично было *ведти, плетти, крадти, ити*), в котрых ся родовы закончіня прикладають ід скороченій основі, напр.: *вів, плів, крав, пришов, вышов, зашов* (не *пришов, вышов зайшов*)...

10. У назвах держав пропонує языкова комісія двоякы формы у таких як: *Сербія – Сербско, Хорватія – Хорватьско, Словакія – Словеньско, Італія – Таліяньско* (в тім контексті ай *Таліян – Італіян*), *Чехія – Чесько, Румунія – Румуньско, Булгарія – Булгарьско, Греція – Грецько, Польща – Польско*...

11. Назвы языків, котры суть утворены од адъєктивів із суфіксом -ск- пропонуєме писати: *руський – русчіна* (не *рущина*), *польський – польсчіна* (не *польщина*), *чіньський – чіньсчіна* (не *чінщина*)...

Слїдуючі пункты суть выслідком недорішених частков-ых проблемів у правописі:

1. У перевзятых словах із суфіксами -елн-, -алн- пропонуєме писати і высловлєвати тверде -л-, бо корінь, або основа слова тых слов ся кінчіть на твердый консонант -л-, напр.: *медіалный партнер, нормальный чоловік, професіональный театр, театралный выступ*... В домашніх словах, самособов буде мягке -л-, напр.: *читатель – читательный підпис, приятель – приятель-не рішїня, волитель – волительны предметы*...., (бо ту фігурує в основі назывника, од котрого є придавник утвореный мягке -л-). У назывниках, утвореных за помочи суфікса -ство поступуєме таксамо: кідь є корінь, або основа слова закінчена на мягкий согласный, буде ай новоутворене слово решпектовати магкий согласный, напр.: *свиня – свиньство, господарь – господарьство, дротарь – дротарьство*..., а наспак, кідь є корінь, або основа слова закінчена на твердый согласный, такий буде решпектовати ай новутворене слово, напр.: *шофер – шоферство, камарат – камаратство, сомар – сомарство*...

2. Слово *діскузія* пропонуєме писати із -с-: *діскусія*, в корешпондеції із далшыма перевзатыма словами, як напр.: *шанса*, причім в орфоєпії заховаєме дотеперішню высловность [*діскузія/шанца*]...

3. Призвіска адъєктивной формы: *Сухый (Suchý), Златый (Zlatý), Малючкый (Malučký), Конечный (Konečný)*,

Маяковский (*Majakovský*), Білський (*Bilský*)... будеме склонёвати подля адектівів прислушного взору, причім призвіска кінчаючі на -і будуть несклонны, напр.: *Чакі, Медеші, Бурі, Петефі*...

4. Род у перевзятых субстанівів і їх склонёваня. Субстантывы на -ум тїпу *форум, пленум, вакуум*... пропонуеме односити к мужскому роду і подля того їх будеме склонёвати: *форум – на форумі (не на форі), пленум – на пленумі (не на плені), вакуум – у вакуумі (не у вакуу)*; Субстантывы тїпу *музей (múzeum), ліцей (lyceum) крематорій (krematórium), радії (rádium)*... суть таксамо мужского роду і будеме їх склонёвати подля відповідной деклінації: *музей – до музея (не до музеуму), радії – од радія, крематорій – до крематорія*... Назвники на -а, -ія тїпу: *штїпендія (štipendium), гімназія (gymnázium), привілегія (privilégium), дата (dátum)*... зарядити к женьському роду і склонёвати їх подля прислушной деклінації: *штїпендія – од штїпендії, дата – од той дати (не од*

того датуму)... Ід женьському роду пропонуе комісія прирядити ай слова тїпу: *емблема, сіс-тема, проблема* (так, як ай лінгвістичны терміны: *фонема, морфема, графема*...) і склонёвати їх подля прислушной деклінації женьского роду.

Список далшых корекцій комісія предложить знова по році своєї роботи – кінцём рока 2017. Заєдно комісія **вызывать вшыткых хоснователїв** нормативной подобы русиньского языка на Словакії, абы реагвали на даны пропозиції, респ. передавали свої властны позначкы к єднотливим орфографічным ці орфоепічным правилам (такым, котры їм роблять проблемы, або мають в них неясности) у практичнім хоснованю русиньского языка. Нима ся комісія буде займати в далшім році, причім зачатком рока 2017 буде організована стріча **шыршого кругу языковой комісії**. До того часу членове шыршого кругу языковой комісії (але, як сьме высше увели, нелем они) можуть посилати таксамо свої пропозиції на зміны.

110 років од народжіня фізіка світового мена Діонізія Ільковіча

Штудії

Народив ся 18. януара 1907 у Шарішкїм Щавнику, Свідницького окресу на Словакії. Походить з родини грекокатолицького священника русиньской народности, котрому залежало на тім, жебы ёго діти дістали штонайліпшу освіту: двоє сынів і дівка штудовали на Універзіті Карлові у Празі. Старшый сын Николай учів на промисловій школі у Пряшові а Діонізія ся став основателём фізікы як важной научной дісціплїны на Словакії.

По матурі на Чехословацькій реалній гімназії в Пряшові одышов Діонізія Ільковіч штудовати до Прагы. Зачав у стройницькїм і електротехнічнім одборі Чеського високово учіня технічного, але по році переступив на Природознательську факулту Універзіты Карловой. Почас штудій (1925 – 1929) ёго інтерес ся зосередив на хемію і фізіку, але ходив тыж у великій мірі на лекції математїкы. В 1930 році здобув свідоцтво учительской способности з хемії про высшы, а з математїкы і фізікы про низшы класы гімназії. Кідь мав у другій половині тридцятых років проблемы з найджїнём робочого місця, росшырив сі учительську способность о апробацію на навчаня фізікы про высшы класы гімназії (1937).

Уж почас штудій зачав Діонізія Ільковіч робити в лабораторії проф. Ярослава Гейровского (*позн. ред.: оцінений у 1959 році Нобеловов преміов*) і під ёго веджїнём написав почас перебуваня на Хемічнім інштїтуті Універзіты Карловой (1930 – 1932) дізертачну роботу під назвов *Штудії ортутёвой квапковой катоды при електролітїчнім розкладі воды*. По ей обгаїню здобув титул ПгДр. (1932). Кідже ся му на Гейровского інштїтуті не подарило здобыти місто асїстента, учів хемію і фізіку на різных пражских гімназіях. Попри тім робив і дале в інштїтуті і взяв участь на выроблїню теоретїчных основ поларографії. Найвызнамнішым выслїдком того снажїня было становлїня одношїня міджі поларографічным діфузным прудом, концентраціов рїдїны і характерістїками квапковой ортутёвой

електроды, знама як Ільковічова ровніця.

За свого пражского перебуваня Діонізія Ільковіч опубліковав 9 самостатных научных работ і 4 у сполуавторстві. Із списку цїтацій, котры припоїв ку жадости о припушїню ку габілітації выплївать, же до року 1939 было 6 ёго работ цїтованых 55 раз, з того лем на головну роботу, котра обяговала Ільковічову ровніцю ся науковці з цїлого світа одкликали 24 раз. У школьскім році 1937/1938 Ільковіч абсолвовав штудїйне перебуваня у Фізікално-хемічнім інштїтуті парїжской універзіты у проф. Рене Аудуберта. Ту ся займав штудїями ультрафіалового сїяня помочов фотоелектрїчных почїтачів. На тоты роботы надвзявав в роках 1947 – 1948 Штефан Лусцонь у своій докторській дізертациї *Штудії фотоцелы з верствов ёдіду мідяного*, котру написав під Ільковічовім веджїню. Іщі почас пражского перебуваня проф. Гейровскый рекомендовав Діонізієві, жебы ся габілітовав. Хоць зо зачатку вагав, но імпульзом была сїтуація, до котрой ся дістав по выголошїню автономії Словакії. 31. децембра 1938 го Міністерство школства і освіти в Празі пропустило зо штатных служб. Наслїдно го словацьке Міністерство школства а народной освіти (МШАНО) вызвало, абы од 1. фебруара 1939 наступив до службы на Штатну словацьку реалну гімназію в Бардеєві. Ільковіч але в януарі 1939 пожадав о припушїня к габілітачнїму продовжованю на Універзіті Карлові у Празі і на основі того пожадав і МШАНО, жебы го охабило в Празі. В ході 1939 року засїдала габілітачна комісія, выробила рецензії і 26. октобра 1939 ся одбыло габілітачне колоквиум. Заклучна часть габілітачного продовжїня – габілітачна лекція – была становлена на 17. новембра 1939. Але не одбыла ся про запертя высокых школ націстами.

Педагогічне діятельство

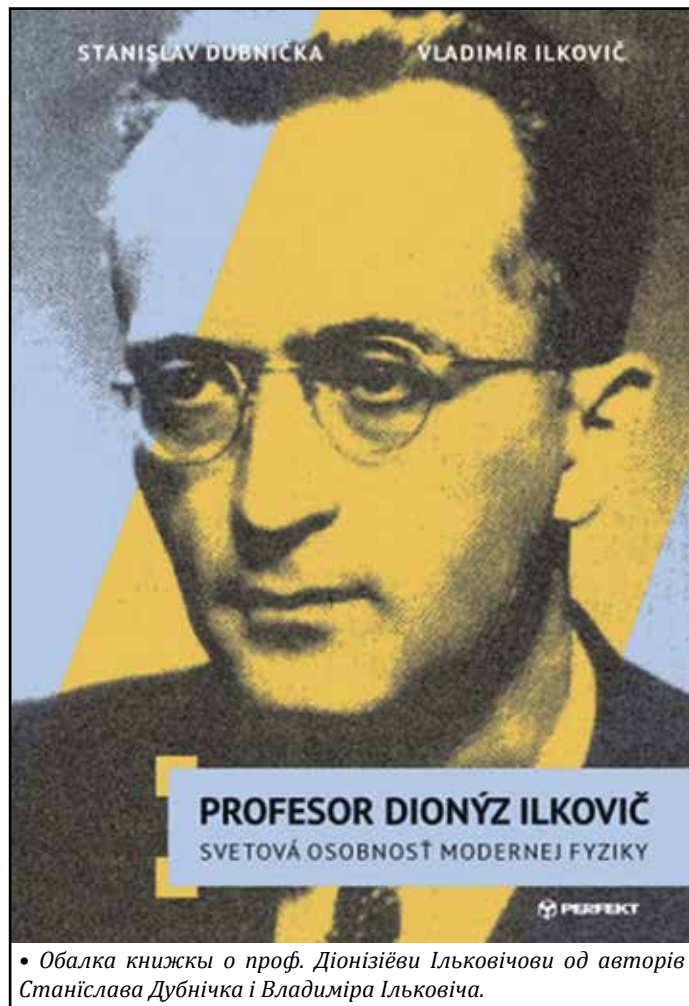
На осїнь 1939 Словацька висока школа технічна, заложена в 1937 році, понукла Діонізієві Ільковічови пост професора технічної фізікы, бо ёго попередник професор Йозеф Саганек

солідаризовав із судьбов тисячів Чехів, котры были примушены одыйти зо Словакії, і вернувся до Бырна. Ільковіч понуку прияв і по сповніню належных формаліт на пропозицію професорської громады Словацькой високой школы технічної (СВШТ) МШАНО 19. фебруара 1940 був выменованый за миморядного професора технічної фізики. О тыждень по тім наступив на місце ведучого Інштитуту технічної фізики СВШТ. У Братіславі читав основны лекції з фізики і вів ку ним семінары і лабораторны роботы. По створіню Природознательской факулты Словацькой універзіты (ПФ СУ) був у октобрі 1940 выменованый за миморядного негонорованого професора ПФ СУ, также ся ёго великы робочы повинности іщі звекшыли. Кідже мав лем єдного асистента (Дезідерія Томкуляка) прибрав собі на поміч іщі студента другого річника Імріха Старічка, а пізніше і далшых (Владимір Гайко, Войтех Келле). Так властно припалёвав нову генерацію словацькых високошкольскых педагогів. Попри тім читав лекції на ПФ СУ із хемії, і фізікальной хемії. Ку выхові новой генерації фізиків і хеміків приспіли і Фізікально-хемічны розговоры, котры вів на ПФ СУ ведно з професором хемії Инж. Др. Франтішком Валентином. Была то комбінація научного семінара і семінара, котрый собі записовали студенти. Дискутовало ся на них о найрізнішых проблемах втогыдшнёй фізики і хемії. Єдну лекцію ту мав почас своєї навщывы в Братіславі в марці 1943 і основатель квантовой механіки і лавреат Нобелой премії Вернер Гайсенберг, котрого в рамках сполупраці міджі Словацьков універзітов і універзітов у Ліпску позвав до Братіславы праві проф. Ільковіч.

Односно великого робочого затыжнія адміністративныма, організачныма і педагогічныма повинностями дістало ся на задній план ёго научне діятельство. По приході до Братіславы опубліковав лем новографію *Поларографія*¹, што была, фактічно, ёго послідня научна робота.

Проф. Ільковіч ся снажив модернізовати навчання на ПФ СУ, зато в році 1941 выдав немало сил, жебы дістав до Братіславы приватного доцента Вілема Кунзла, котрый належав міджі визначных європскых одборників у рентгеноскопії. Німецькы уряды але не мали про тото снажіння порозозумліня і не дали соглас на Кунзлів переход з протекторату на Словакію. Ільковіч ся не здавав і в році 1942 дав пропозицію на створіня Інштитуту атомовой фізики Природознательской факулты Словацькой універзіты (ПФ СУ), котрый мав забезпечовати лекції з фізики про студентів ПФ СУ – тоты в тім часі ходили на лекції із фізики про студентів Словацькой високой школы технічної (СВШТ). МШАНО але пропозицію не прияло із высвітлінем, же факулта не має рядного професора фізики. Зато ся створив інштитут лем як одділїня Інштитуту технічної фізики СВШТ про потреби студентів ПФ СУ. Ільковічове снажіння было коруноване успіхом аж о два рокы пізніше. По тім, кідь ся в році 1943 став рядным професором фізики СВШТ і в августі 1944 і рядным негонорованым професором фізики ПФ СУ, был 26. августа створеный Фізікальний інштитут ПФ СУ а Д.

Ільковіч ся став ёго ведучім. К успіху, правдоподобно, приспів і тот факт, же уж од року 1942 Д. Ільковіч занимав функцію декана ПФ СУ, в котрій был до ослободжїня Братіславы, кідь з той функції одступив.

• Обалка книжки о проф. Діонізієві Ільковічови од авторів Станіслава Дубнічка і Владимира Ільковіча.

По войні Діонізії Ільковіч, в тім часі уж рядный професор фізики на СВШТ, як і на ПФ СУ, пожадав о докінчіня габілітації. Наконєць 3. мая 1946 професорська громада ПФ СУ му уділила *veniam docendi* про одбор фізікальной хемії. Россяг Ільковічового педагогічного діятельства по войні ся іщі росшырив. На Лікарській факулті Словацькой універзіты (ЛФ СУ) читав лекції і вів семінары з лікарської фізики, дочасно был і ведучім Інштитуту лікарської фізики ЛФ СУ. Кідь к тому прирахуєме лекції, цвічїня і семінары, котры вів на техніці і на Природознательській факулті, є ясне, же то было над ёго силы. Зато зась зробив крокы, жебы до Братіславы дістав доц. Др. Вілема Кунзла. По двох роках натїгованя наконєць ся у фебруарі 1948 проф. Др. Вілем Кунзл став ведучім Фізікального інштитуту ПФ СУ і перевзяв головну тярху педагогічного діятельства з фізики. В році 1951 Діонізії Ільковіч дефінітівно перестав читати лекції на Природознательській факулті і в повній мірі ся знанимав ділами на своїм робочім місці на СВШТ.

Зачатком пятьдесятых років оддав много сил заложіню Словацькой і Чехословацькой академії наук. По створіню Словацькой академії наук (САН), 18. юна 1953 был выменованый за рядного члена-академіка САН і став ся научным таємником САН. Окром того, был підпредседом математічно-фізікальной секції САН і председом комісії про математіку і фізику САН. З той комісії выник найперше в році 1955 Кабінет фізики САН (з двома робітниками), в році 1958 Лабораторія фізики САН (мала 20 робітників) і 1. януара 1963 Фізікальний інштитут САН (із 60 робітниками). Діонізії Ільковіч того робоче місце нелем заложыв і розвивав, але до року 1961 і стояв на ёго челі.

Діонізій Ількович стояв при зроді трьох основних фізикальних інституцій на Словакії: Інституту технічної фізики Словацької високої школи технічної, Фізикального інституту, Природознавательского інституту Словацької університету і Фізикального інституту Словацької академії наук. З них ся поступно розвинули практично вшиткы далшы фізикальны робочі місця. Кідь ся к тому придасть ёго педагогічне діятельство і факт, же виховав першых фізиків і своїх асистентів, є істе, же ся правом называють **закладателём словацької фізики**.

На розвитку словацької фізики брав участь і в пізнішых роках. Быв ведучім Катедры фізики Електротехнічної факулты СВШТ, председом Научной колегії фізики САН, председом Народного wyboru про числа і апліковану фізику, членом президії Словацької комісії про уділёваня научных титулів. Быв тиж главным редактором научно-го часопису САН (од ёго заложія у 1957 році).²

Окремов капітолов Ільковичового діятельства был першый словацькый високошкольскый учебник фізики, котрый в роках 14957 – 1971 вышов у пятёх виданях у цілковім тіражу 40 тисяч фалатків. Быв то модерный учебник фізики³, докладно писаний векторовым почітатом⁴, котрый обсягнув главны сферы фізики. Хоць был адресований студентам техніки, а первістно про тях, котры брали участь на Ільковичовых лекціях, поужывав ся і на Природознавательській факулті. В одборных часописах было публіковано з ним як автором і сполуавтором 17 первістных научных работ а в часописі „*Rozhledy matematicko-přirodovědecké*“, опубліковав 6 рефератів⁵.

Последны роки

В марцу 1976 проф. Ількович одышов на пенсію. Але і

потім ся живо интересовав о діятельство у фізиці, на катедрі і в цілій фізикальній комуніті. Вмер 3. августа 1980 у Братіславі.

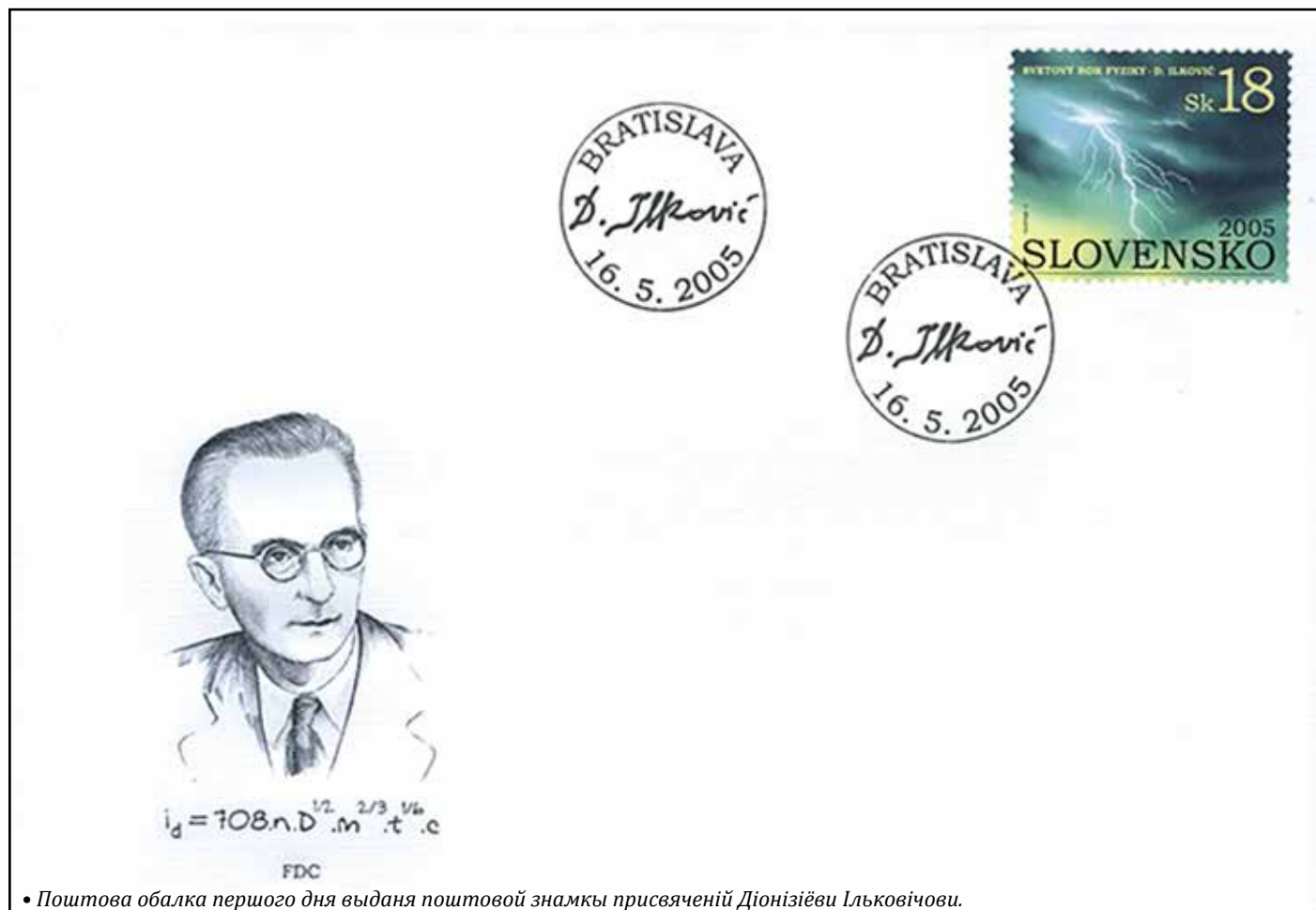
Памятка

О два роки по тім (1982) президія САН створила честну плакету Діонізія Ільковича за заслугы у фізикально-хемічных науках. Перед дакількома роками vznikла Надація Діонізія Ільковича на підпору талантованых студентів. Кідь у Млиньській долині у Братіславі vznikло „академічне містечко“, де суть Факулта електротехніки і інформатіки Словацької технічної університету, Математічно-фізикална факулта і Природознавательска факулта Університету Коменьского, значіть то, же то были даколишні Ільковичовы робочі місця, Народный выбор главного міста Братіславы назвав уліцю ку тому ареалу Ільковичова уліця. 7. януара 2008 ся одбыла Лаудація з нагоды одгаліны рельефу Діонізія Ільковича у будові Хемічного інституту САН.

Література

1. Polarografie J. Heyrovského chemická elektroanalýza se rtuťovou kapkovou elektrodou. Praha: Jednota českých matematiků a fysiků, 1940, 141 s.
2. Matematicko-fyzikálny časopis, Nakladateľstvo SAV Bratislava
3. Dionýz Ilkovič, Fyzika, SVTL Bratislava, 1957
4. Vektorový počet, Bratislava: Slovenská vysoká škola technická, 1945 223 s.
5. Garaj, Jozef. „K šestdesiatinám akademika Dionýza Ilkoviča.“ Matematicko-fyzikálny časopis 16.4 (1966): 379-382 s.

(Жрідло: „Wikipédia“, переклад зо словацького языка до русинського на Словакії: А. З.)

• Поштова обалка першого дня виданя поштової знамкы присвяченій Діонізієви Ільковичови.

ЯЗЫКОВА КУЛЬТУРА І ЯЗЫКОВА НОРМА В РУСИНЬСЬКИХ МЕДІАХ НА СЛОВАКІЇ (III)

Кодифікація русинського языка на Словачії (1995) і ей наслідна аплікація до розлічних сфер культурно-сполоченьского жывота Русинів на Словачії дала предпосылды про далшы розвой языка і культывацію языковой нормы. По десятых роках вживаня нормативной подобы языка (в році 2005) были зреалізованы дакотры управы у правописі. Слідуючі аплікацію языковой нормы в русинських друкованых медіах на Словачії за послідніх пять років, зазначілы сьме найфреквентванішы порушования языковой нормы в слідуючих пунктах:

1. Неправилне вживаня твердых і мягких согласных (передовшыткым в суфіксах)

1. 1. Коли высловлюеме на кінцю слова (в закінчіню, або в суфіксі) твердый, а коли мягкий консонант?

Окрім суфіксів **-ск-**, **-арь**, **-ырь** маеме в русинськым языку далшы, котры ся кінчать на мягкий консонант і многым вживателям нормативной подобы языка можуть робити проблем. Суть то суфіксы: **-ець**: *стрілець, палець, шпортовец, копылець, клинець*.... Ту мож конштатовати, же тота подоба суфікса корешпонуе з українськым языком, а таксамо із западнов груп русинських діалектів, причім дакотры выходны русинськы діалекты мають тот суфікс твердый (докінця тоты, котры были взяты за основу кодифікації, напр.: *палец, шмалец, копылец*...). Так як суфікс **-арь**, таксамо і суфікс **-аль** є в русинськым нормативнім языку з кінцевым мяглым **-л-**: *носаль, окаль, горбаль, коваль, пыскаль,*

ухаль..., ту але вживателі не звыкнуць робити хыбы, бо і русинськы діалекты (як западны, так і выходны) корешпонує з таков подобов суфікса. Вживаня мягких і твердых согласных в русинськым языку може знеістити і при склонёваню назывників, а то передовшыткым тых вживателів, котры несправно утворюють датів і локал сінгулару од назывників женьского роду, в тых словах, де настала історічна палаталітація (помягшїня) **к** на **ць**, Суть то припады таких слов: *гомбалка, шапка, стежка, мачка*... – на *гомбалці, в шапці, на стежці, о мачці* (не на *гомбалкі, в шапкі, на стежкі*...).

1. 2. Чом позад консонантів **ч**, **дж**, **ш**, **ж** нігда не пишеме мягкий знак?

В русинськым языку консонанты **-дж-**, **-ч-** суть все мягкы, зато їх в писаній подобі не треба шпеціально помягшувати мягкым знаком, так як тоты консонанты, што можуть мати і тверду корелачну пару, напр.: *саджа, міджі, джін, кочік, мочіти*...

Напротів того, консонанты **-ж-** і **-ш-** суть в русинськым нормативнім языку на Словачії характерізованы як все тверды, также їх нігда не помягшуеме ани у высловности, ани в писаній подобі (не пишеме позад них мягкий знак, або йотованы графемы). Выняток творять лем дві слова, здомашніле мено Зузаны – **Зужя**, і лексема, хоснована в дїтвачій лексіці: **пішькати** і **пішькота**. Также в таких словах, як *бажічкы (мынькы), шіфа, кошїня, ворожіня*... не пишеме помягшующе **-ї-**, хоць напр. в спішских русинських діалектах мягке **ж** і **ш** у высловности чуеме, так, як чуеме і тверде **-ч-**, напр.: [*кочык, мочыті, пачыті ш'а, ж'істі*]...

Часто ся вживателі нормативной подобы русинського языка допущають хыбы при творіню третей особы сінгулару і плуралу у тых часослов, котры ся кінчать на **-т'** – а то такой, же тот кінцевый консонант не змягшують, напр.: *робит, ходит, ходят, пишут* (правильно має быти: *робить, ходять, роблять, пишут*...).

2. Проблем у правописі зложених чїсловників

2. 1. Курта характерістіка

В публікації Русинський язык в зеркалі новых правил авторів В. Ябура і А. Плішковой є і курта статья о правописі чїсловників. Не хочеме тым назначіти, же правопис чїсловників по десятых роках од кодифікації ся міняв. До брожуры, котра служить як додаток ку орфографічным нормам были поміщены ай дакотры правила, котры было треба подробніше розобрати, вытлумачіти вжи-

вателям языка їх правилне хоснованя в говореній і в писаній подобі. В рамках правильного писаня зложених числівників є у высшеспомянутій невеликій брожурці єден абзац венований розділню числівників подля зложія і способу творія (с. 59). Ту ся можеме дочитати, же числівники ся подля того критерія ділять на:

1. **Просты** (неодводжены, з єднов морфемов: 1 – 10, 100, 1000) і таковы, што ся складають з єдной корінёвой морфемы – **надцять** і – **дцять** (11 – 19, 20, 30, 40).

2. **Зложены** – складають ся з двох корінёвых морфем споєных до єдного слова (50 – 90, 200 – 900). То нам ай одповідать на вопрос, як їх пишеме. Подобно, як першы (просты), пишеме тоты числівники доведна, то значить, творять єдно слово в тексті.

3. **Складны** – складають ся з двох і вєце слов (21, 98, 102, 937...), то значить, же кажде число, котре є súčasтєв складного числівника, пишеме окреме. З того нам знова впливать, же **складны** числівники vznikаютъ споїнєм (любювольным капчанєм) першой і другой группы – **простых** і **зложених** числівників, причім ай єдны ай другы, кідь стоять в речіню самостатно пишуть ся окреме (напр. *двадцять: Было там двадцять дівчат; двадцять девять: Было там двадцять девять дівчат; девяносто: Было їх там девяносто; девяносто вісем.*) К складным числівникам рядиме і дробны числівники (зломкы). В далшій продовжіню можеме представити склонєваня зложених числівників.

2. 2. Склонєваня зложених і складных числівників

В русиньскім языку ся як в єдинім з виходославянських языків заховав у числівників первістный элемент **je-** (єден) на зачатку слова (Ябур, В.: Русиньский язык в зеркалі..., с. 61). Він зїстає і в зложених числівниках: **єденадцять, єденадцятый, єденадцятєро, єденадцятме/єденадцятєми**.

Выразным знаком русиньского языка суть подобы розчленюючих числівників: **двоми, трєми, чотырєми/чотырєме, пятєми /пятьме, шєстєми/шєстьме...**, котры ся вживають лем з назывниками мужского роду живых особ: **двоми газдове, трєми судцєве, штырєме парїбци...** Кількостны складны числівники, закінчены на **єден** ся подобно, як в словенчині, не склонюють, напр.: **Было там двадцять єден дівчат**. Кількостны числівники, кінчючі ся на **-дцять**, **-десят** ся склонюють так, як числівник два: **двом, двох, двома, дванадцятєм, о тридцятєх, двадцятєма...**

Таксамо ся звычайно не склонюють далшы складны числівники, або ся склонює лем їх послїдня часть, напр.: **Было то перед тридцять девять роками, Было то перед тридцять девятєма роками**.

3. Недотримованя алтернацій (під впливом русиньских і словацьких діалектів)

Недотримованя алтернацій належить ку фреквентованым порушіням орфографічных правил. Многы з них мають історічне походжїня як наслідок палаталізацій, котры але не настали у вшиткых русиньских діалектах, напр. абсентують в дакотрых западоземплїнських, шарїшських, маковицьких і др. Найчастїше порушованя нормы ся вяже з недотримованєм таких алтернацій:

- **т/ч**: платити – плачїня (Потверджїня о заплаїню

ТОХОД
70 сезон Тухру
Александра Духновича

инфо РУСИИ
информационный дайджест о Русине Салвенские | цена 0.50€

Наша тема: **Рік Добрянського**
Наша особистість: **Володимір Гошовський**
Картинка тижня: **Діскузія о Русинах**

6 **БІЛОВЕЖА З РУСИНЬСЬКИМА БУДИТЕЛЯМИ А. ДУХНОВИЧОМ І А. ПАВЛОВИЧОМ**
Святе русиньскє будитєльє Александр Духнович і Александр Павлович Бїловєжа вєчє 26-го рїчника русиньского фестивалу в сєлє Бїловєжє, котрий прїходивє 26-го вєчє того року.
А. Куринько, фото маетрїня

9 **В МІДЖІЛАБІРЦЯХ ОДКРИЛИ ПАМЯТНУ ТАБЛУ СКР**
В рамках 54-го рїчника Фєстивалу культури і шпорту в Мїджїлабїрцях, котрий прїходивє в днє 24-го вєчє 2016-го року, одбыла ся і свєтлова лєга одкрытя памятной таблы із нагоды 25-го євєнєю до заорганїзованє 1-го Сєльського конгрєсу Русинєв, котрий прїходивє в днє 23-го вєчє 24-го мєсєца 1991-го року. Сєвєтлєку таблу фїнансировал прїоритєт мєстє Мїджїлабїрє Владїслав Бїловєжский і є ушєдїнє на Культурнє днє, котрий є днєм значной гєловоє тїм, же в нїм є і Музей історичного умєнє Енєї Ваггоєвє. Як єдєн в тїм будувє період 25-ма роками прїходивє і перший конгрєс.
Петро Мєдєдєв

10

• Друге наймолодше русиньске періодичне виданя – **инфоРУСИИ**.

нам пошліть до трєх днїв. – правилно має быти „о **заплачїню**“);

- **к/ч/ц**: рука – ручка – на руці, сливка – сливчанка – на сливці (напр.: *Барз ня болить палець на лївій руці*. – правилно має быти – „на руці“); лавка – лавча – на лавці (напр.: *Дівчата сидїли на лавкї*. – правилно має быти „на лавці“);

- **х/ш/с**: муха – мушка – мусї, брїх – брїшок – брїсї (напр.: *Дав єм тїй мухї приучку! Якось ня крутить по брїху*. – правилно має быти „мусї“, „по брїсї“);

- **с/ш**: ворсити ся – зворшєный, просити – прошу, возити – вожїня, косити – кошїня, місити – мїшу, дусити – душу (напр.: *Што єсь такїй зворшєный? Напїши мї, барз ты о то проско. Уж мам дость того мїсїня!* – правилно має быти – „зворшєный, прошу, мїшїня“);

- **з/ж**: возити – вожїня, морозити – морожу (напр.: *Не люблю возїня на автобусї. Зелєнїну на зиму заморозу*. – правилно має быти „вожїня“, „заморозу“);

- **г/ч/ж**: помагати – помочї – помож (напр.: *Помосьте мї з тым куфром, прошу вас*. – справно має быти „поможте“);

- **п/пл**: спати – сплю, копати – коплю (напр.: *Каждїй днь спю дополудня*. – правилно має быти „сплю“);

- **ф/фл**: трафити – трафлю (напр.: *До такого малого цїля не трафю* – правилно має быти „не трафлю“);

- **ст/д/дж**: класти – кладу – кладжєный, пропасти – пропаду – пропаджєный, уводити – уводжу – увєджєный, вєсти – вєду – вєджєный, впасти – впаду – впаджєный, перевєсти – перевєдити – перевєджєный, повїсти – повїдати – повїджєный (напр.: *Лїтература, увєдєна на концю статї, є про нас барз цїнна. Дїтина мусить быти вєдєна дорослов особов*. – правилно, подля нормы, має быти „увєджєна“, „вєджєна“);

- **ст/ш**: пасти – паша – пашєный (напр.: *Тота лука уж выпасєна*. – правилно має быти „выпашєна“).

Метаморфози сучасної славістики з оглядом на русиністику і болгарістику¹

Кінець 18. сторіччя був про Славянів зв'язаний з гляда-
нем своїх давних корінів, з обявлёванём властной історії,
праотчизны і тым властного праязыка (Дудашова-Кріш-
шакова, 2015). Тото світло падаючої звізды освітило
тогдышню славянську інтелігенцію, жыючу в народност-
но слободных і неслободных державах, зась пробудило
славянського духа і ознамлёвало зрод будучной шум-
ной дівы – славістики. В порівнаню з дакотрыма іншым
сполоченьскым наукама, яков є наприклад філософія,
історія ці реторика, славістика є релатівно молода научна
дісціпліна, котра ся все розвивать, формує, і так на **Пря-
шівській університеті у Пряшові в днях 3. – 4. новембра
2016** была зорганізована міджінародна научна конфе-
ренція **Діначны процеси у сучасній славістиці**². Конфе-
ренція была зорганізована з нагоды **вісемдесятьох на-
роденин доц. ПгДр. Василя Ябура, к. н.**³, і **двадцятый
річниці заложіня лекторату болгарського языка на
Пряшівській університеті у Пряшові.**

Загранічны гості той конференції приходили до Пря-
шова уж 2. новембра 2016. Ту їх чекала вечеря і гра на
сцені Театру Александра Духновича в Пряшові. Першы
день конференції в часі од 10.00 до 10.30 год. Были участ-
ници конференції і взацны гості прияты у проректора
Пряшівської університету **проф. ПгДр. Мілана Портіка,
ПгД.**, а потім і на Інституті русинського языка і культури
ПУ ёго директорков **доц. ПгДр. Аннов Плішковов, ПгД.**
Офіціалне **святочне отворіня конференції** было о 13.35
год. Ёй главна організаторка **проф. ПгДр. Юлія Дудашо-
ва, др. н.**⁴ вшыткых сердечко привітала і припомянула,
же тота конференція є реалізована за помочи грантового
проекту VEfA. Потім передала слово проректоркови Пря-
шівської університету у Пряшові **проф. ПгДр. Міланови
Портікови, ПгД.** Тот у вступі свого выступліня офіціално
загратуловав юбілантови, підкреслив значіня научных
діскузій на таких подіях і увів, же з Ёй Ексцеленціов **Мар-
гарітов Ганево**⁵ проїднав можности сполупраці міджі
Пряшівсков університетов і Булгаріов. По своїм святочнім
прояві проф. ПгДр. М. Портік, ПгД., уділив **Памятну ме-
дайлу ПУ** доц. ПгДр. Василёви Ябурови, к. н., Ёй Ексце-
ленції Маргаріті Ганевій, проф. Др. Івеліні Савовій⁶, проф.
Др. Надкі Ніколовій⁷, Др. Николаёви Ніколовови⁸, проф.
Др. Добрині Даскаловій⁹, доц. Др. Страшімірови Цаново-
ви¹⁰, проф. Др. Михайлови Капралёви¹¹, а в неприятомнос-
ти і доц. Др. Младенови Енчевови¹².

По уділіню медайл слово перевзяла проф. ПгДр. Юлія
Дудашова, Др. н. Споминала на зрод болгарського лекто-
рату на Пряшівській університеті, а то конкретно на теле-
фонат із проф. Др. Надков Ніколовов, котра сі выбрала
місце діяльства міджі Університетов Матея Бела в Бань-
ській Бістріці і Пряшівсков університетов. Двадцятьріч-
не успішне діяльство лекторату болгарського
языка на ПУ днесь доказує, же пані професорка
правильно выбрала Пряшівську університету в
Пряшові. Далє професорка Дудашова про-
зрадила і еден розговор з амбасадорков

Булгарії на Словакії, Ёй Ексцеленціов М. Ганево. На Пря-
шівській університеті в рамках Цетра языків і культур на-
родностных меншын ествують Інститут русинського
языка і культури, Інститут ромских студій і Інститут
мадярського языка і культури. Позераючі на успішне дія-
льство тых унікальных інститутів в рамках Словакії бы
так **на Пряшівській університеті міг vznikнути і Інститут
болгарського языка і культури.**

Далє професорка Дудашова позітівно оцінила роботу
юбіланта – доц. ПгДр. Василя Ябура, к. н., на кодифікації
літературного русинського языка на Словакії, ёго одва-
гу і смілость, бо Русины тот акт пробовали зробити уж
од 18. сторіччя. Потім представила **проф. Др. Михаїла
Капраля**, котрый зачінав на Высшій школі у Ніредьгазі,
далшым містом ёго роботи была Высша церьковна шко-
ла Ференца Га́ла у Сарвашу і теперь свою научну робо-
ту продовжує в Будапешті. На конференцію мав прийти
і **проф. Др. Михал Фейса**¹³, котрый є представителём
войводиных Русинів. Тоты на „долну землю“ при-
шли у 18. сторіччю, їх языкова основа є выходословенська,
на котру ся поступно наверствили і елементы выходо-
славянськы і южнославянськы. Організаторка далє при-
вітала вшыткых докторандів, враховано **Мгр. Канае
Окана**¹⁴. По тім приговорі было передано слово дирек-
торови Центра языків і культур народностных меншын
Пряшівської університету у Пряшові **проф. ПгДр. Петро-
ви Кашови, к. н.** Пан директор надвзяв на приемну
атмосферу, яку зробила професорка Дудашова. Увів, же
од своїх докторандьскых студій діє на славістичных ро-
бочих місцях і едновременно представив профілацію Центра
языків і культур народностных меншын ПУ. Підкреслив,
же каждая універзіта не може мати лем модны штудійны
програмы, але мусить понукнути і такы, де ся голосисть
менше штудентів, бо **кідь ся дашто вытратить, тяж-
ко уж є го оживити.** На кінці свого приговору зажелав
вшыткым приемне перебуваня на Пряшівській університеті
в Пряшові, а за високу уровень конференції подяковав
професорці Дудашовій і **ПгДр. Кветослави Копоровій,
ПгД.**¹⁵ Професорка Дудашова підкреслила, же по ре-
формі на Катедрі славістики Філософичной факульту ПУ
ся вдяка великій підпорі Ёй Ексцеленції Маргаріты Га-
невой утримле лекторат болгарського языка на нашій
університеті. Пані амбасадорка подяковала за оцініня і
оправдала ся за „чехо-словенчину“ у своїм языковім про-
яві, што але нияк не овпливило уровень ей приговору,
в котрім направила позорность на факт, же **в днешній
модерній, глобалній Европі є важне заховати сі веце
як тісячрічны традиції Кіріла і Мефодія.** Вшыткых
вызвала, же мы, участници конференції, маме за помо-
чі своїх знань забезпечити, абы кіріло-мефодьска факля
горіла і надалє, далшых найменше 1150 років, затоже
„малы“ языки суть єдны з найстаршых языків, з котрых
выникали „великы“ і богаты языки. Ёй Ексцеленція не
обышла ани геополітичний вопрос – чом бы сьме мали

(Продовжіня на 21. стор.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2017 ч. 1

Дорогы читателі, є ту зачаток рока а з ним і наша регулярна літературна рубрика *Поздравління Русинів*. В році 2016 був выголошений Літературный конкурз Марії Мальцовской, до котрого ся приголосили остріяны авторы і новы надійны писателі. Єдным з них є і *Даньєла Капралёва*, котра із своєв духовнов поезієв zdobyла третє місце. Минулорічна участнічка *Людміла Шандалова* має такой дві причіны на радость. Першов є выданя прозаічної книжскы Червеный берег, котрой дія ся одбыває в часі непокійных років другой світової войны в селі Нижній Верлих. Кідь вас тота книга заінтересовала, прочітайте собі і статью *Др. Олены Дуць-Файфер*, котра ся новым прозаічным твором авторкы близше занимає. Другов причінов на радость Людмілы Шандаловой є оцініня другим місцём в Літературнім конкурзі, котре Шандалова zdobyла за свою природну і рефлексівну ліріку, яку до конкурзу послала. А кому належить перше місце? Скушеному писателёви і жанровому хамелеонову *Штефанови Сухому*, котрый до конкурзу загнав творы з каждого жанру – поезію, прозу і драму. Вшыткым участникам дякуєме а оціненым гратулуєме і вірїме, же ся з їх творчостєв стрітїме нелем в далшій річнику Літературного конкурзу Марії Мальцовской, но і на сторінках нашой рубрики Поздравління Русинів. Ная Вам тинта і студник іншпірацій нігда не высьне!

Рік 2016 був приятный і выдаваню русиньской літературы, котрой нігда не є доста. Курта проза, поезія, байкы ці іншы жанры, то вшытко Вам буду приносити через цілый слідуючий рік в Поздравління Русинів. До першого тогорічного чїсла єм Вам выбрав зимну поэію *Гелены Гіцовой-Міцовчіной* із збіркы *Родне слово і байкы Штефана Смолея*.

На конець Вам жычу вшытко добре до нового року 2017, міцне здоровя і приятень серенчі. На многая і благая літа! І яка бы то была літературна рубрика, кібы єм Вам не дожычїв і много русиньской літературы? Тота уж на Вас нетерпезливо чекать на слідуючих сторінках.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын – Інштїтуту русиньского языка і културы ПУ.

Штефан СУХЫЙ, оцінений першым місцём у Літературнім конкурзі Марії Мальцовской (2016)

Мадрячка (Уривок)

(До пензіонової ізбы із постїлєв, ночным столиком і столом входжать нестарый пензіста Ілько. Стїны ізбы суть оздоблены пару порожніма рамами. Ілько вішає плащ і вынимать з нєго писмо, яке отварають.)

Ілько: *(Сядє собі на постіль і чїтає писмо наголос.)*

Милый отець! Озывам ся ті за пару днів знова, бо єм од мамы дістала на знамость, што ся міджі вами стало. Телефонувала мі, же єсь без высвітліня одышов з дому і єсь ся усадив в пензіоні про доходкарїв. Ніч Ті в тій сітуації не можу вычїтати, лем Тя прошу о похоплїня, же никотрому другому чоловіку, окрім мене, ся мама стяжовати не докаже. А то тым вєце, же сітуацію вашого сполочного жывота знам барз добрі. Не брали сьє ся з ласкы, ани сьє з ласков взаємні не жыли, хоць мі особні сьє то нігда на знамость не давали. Быв єсь добрым отцём, люблю тя міцно, но не можу Ті надїктовати цїль твого жывотног змыслу і ласкы. Ты сам найліпше знаш, за чім і за кым Тя найвєце тягать Твоя жывотна судьба. Желам Ті, абы-сь і наповнив. Дорогий отець, хоць з мамов уж не важиш жыти, прошу Тя, озвий ся їй, бо є зуфала.

Твоя Івана.

Пост скріптум: Можно є то лем дочасна нерозважность а вы споїте знова свої жывотны судьбы.

(Одложить писмо, встане із постїлі і перейде ся по ізбі.)

Споїти судьбы... Із жывотнов напастєв? То бы-м мусив сам себе ненавідїти.

(Наглі ся закашлать, прийде му зле і мусить лячі на постіль, де усне при звуку чаровной музыки. Сние ся му сон. Бісїдує через ампліон.)

Ілько: *(Ехо.)* Дайте мі крыла! Крыла бы-м хотїв! Зробте з ня літаюче створїня! Я хочу охабити пусту приземность і вознести ся до высокостей. Ногы дам за крыла, душу за літання, бо ся ту на дні океану противенств і недостойности задушу. Так єм мало у жывотї потїшыв себе самого! Хто выповнить мою просьбу і доволить мі занурити ся до белавины небесных просторів? Де єсь, щастя?! Озвий ся!

(Світло на сцені ся розжарить дочїста. К Ільковій постели приходить із масков (на палїчці) ангела Світлана. Під пазухов тримле дві білы ангельскы крыла. Рушає ним на постели.)

Світлана: Вставай! *(Але він ся ани не рушить.)* Пробудь ся, бетярю! *(Затормозить ним.)*

Ілько: Хто то? *(Устрашить ся.)*

Світлана: Вставай, бо треба жыти.

Ілько: *(Протерать сомны очі.)* Де єм то?

Світлана: Є ту твій ангел-хранитель, абы ті твої сны выповнив. Ага, ту маш свої вытужены крыла.

(Кладе му їх на постіль а він їх обзерать із значным інтересом.)

Ілько: Крыла?!

Світлана: Выпробуй собі їх, бо-сь їх забыв дома.

(Вставать, здівать на руки крыла, розмахать нима і пустить ся бігати по ізбі, махавчі крылами.)

Світлана: Bravo! Bravo! Заплескала бы єм ті, але мушу тримати машкару.

Ілько: *(Застановлять ся.)* Хто єсь?

Світлана: Не спознаєш? *(Зачінають помалы одсувати з твари маску, але зясь ся нёв закрыє.)* Но?

Ілько: Хто тя послав?

Світлана: Моє сердце, ласко! *(Знимать маску.)*

Ілько: Світлана! *(Утікають.)*

Світлана: Лем помалы... Іщі не знаш, чом єм пришла.

Ілько: Абы-сь ня зожерла...

Світлана: Ніт! Абы-м тя навсе утихомірила. На вічны вікы.

Людміла ШАНДАЛОВА, оцінена другим місцем у Літературнім конкурсі Марії Мальцовской (2016)

Кебы-м знала

Кебы-м знала чаровати
дала бы-м ті, милый, знати
вычарую з перел росу
бо я тебе в сердці ношу.

Кебы-м знала малёвати
дала бы-м ті, милый, знати
намалюю лист з явора
про тебе єм, милый, хвора.

Кебы-м знала вышивати
дала бы-м ті, милый, знати
на кошулю златов нитков
шыю любов з незабудков.

Кебы-м знала в верх літати
дала бы-м ті, милый, знати
зошлю пірко на долину
каждым днём за тобов гыну.

Буря

Уж летяць хмары - могутны кораблі
Женуть ся тучі споза гор западных
Споза гор, високо, вітром гнаны
Зроджены над морём далеком, непознаним
Несуть ся з'єднаны в дружні темній
Жебы ся дотулити мамочки – землі

Затихли пташата в зеленім гаю
Остала галузка-сирота, уж на ній не співають
Не чути джаворонка ни дрозда чорного
Сховали ся малы з-під неба голого

Так жаль їм стало аж... посмутніли
Нашли сі скрышу, там ся прихылили
Лісы загучали, воды ся сфарбили на темно-синё

За чії гріхы, ці нашов винов?
Скады съте, вы хмары, приплыли
Скады ся женете
Якы же вісті зо світа несете?

Спустив ся дрібный додж, за ним кропяі
Зміцніли до слыз тяжкых, оловяных
Загнали до діры червяка земного
До крутости і малого-великого
На пухкых хмарах знесли нам влагу
Лем нещастя...няй не мать владу!

Ани їх загнати ани їх вітати
Женуть ся хмары чорны, парогаты
Змашены сивастым попільём
Небо ся трясе, блисло десь над полём
Далеко згырміло могутным голосом
Над краём, над людським волосом

Лліє ся з неба пруд воды, лліє потоками...
Ой, кебы уж скінчіло, най буде за нами!
Змыє ся плане, очістить...
І буде босе
Дай, Боже, най выйде в хосен

Осінь

Розпалене літо одышло
Одлетіли далеко до теплої чужіны птахи
Як молодіця, кедь переоблече білы свадьбяны
лахы
До баревного кроя
І лісы інакше ся строятъ
Стромы надале як вояці
Гордо стоятъ на своїм пляці
Лем уніформы зелены
Вымінили за жовты, мідяны, червены...
Баревне листя шумить, трепоче,
Переблискує на сонцю
І кедь не хоче

Іщі ся тїшатъ мої очі, поky начісто
Впаде на землю остатній листок
Сонце посмутніло
Не гріє старов силов
Джмурькать на нас отупно, просто...
Зато вітор частїшым гостём –
розколысав конарі стромів
Діти утїкають зо школы домів
З ташками на плечох ку своїй мамі
Забыли на чляпканя в банюрі
Яка мила в дїтячій натурі
безстаростность і тужба за новотами
Вшытко спомалює
Молга ся біла перевалює
Понад долины зрана
Груда на полю чорна, зорана
Недавно жывила жыто
Скоро перешло літо...
Холодний доджік сытить
Звістує – треба ся приправити
Квапля за кваплїв з даху цяпкать
В садї червены запалены ябка
Ся просять – возьте нас! І мы на шорі!
Мама знову розпалює дрыва, у пецу горить
Напече колач а вшытко пахне моім краєм
Материньскым сердцём
То любов з нима
Дораз наступить зима

Голубок

Голубок старенькый
Сидить сі в білім
Під крылом споминкы
Скрыв з довгой хвілі.

Крыє їх, пельнує
Ці чує вину?
Голубків скликує
Жебы не згынув.

Прийдь, моя любенька,
На місця нашы
Выйму зо серденька
Стародавны часы.

Трава уж выросла
Дражка є скручена
Ружічка высохла
А любов втрачена.

Річенько тиха

Річенько тиха, водічко жыва,
Ты єсь так богата, а не шпоровлива.
Теплыма лучами сонечка гласкана
У твоім зеркалі дукаты од рана.

За пару дукатів, у шумі вітрика,
Вербина схылена, выгравать музика
Кланять ся галузка у танцю веселім
Провадить твою путь почливо по селі.

Почливо по селі, далеко за гумном
Роздавай з дукатів, раздавай розумно!
Пару сі до глубин рыбочка сховала
А важка ся з їх ясу до волі напила.

Блищїть ся богатство, так переблискує
Же і воздух ся тій красоті радує
І горы Карпаты повстали в гордості
Строять ся зелено, прийдуть на гостину.

Пташок, што розпростер над тобов крыла
Махнув тыж на поздрав, бы-сь не забыла
і ёму з богатства часточку оддати
За днешню співанку дукатик послати.

Ты біжыш річенько за каждов хвіленьков
Прещіро роздаєш, нияк не маленько
А як день помине - вечерня година
Найде сі ку тобі стежечку дівчіна.

Набере до дзбанку водічки студеной
Почекать шугая, бо і так суджено...

Вітор

Листя трепоче
Гне ся лїниво галузка розвита
А з люфтом ся нїжно братать
І днесь в глибокім поклоні вітать
Давнєго камарата
То вітор прилетїв здалека
Хто ёго чекать – не чекать?
Заграв і задув на своїй пищалці
Музику непознату, зве тя на танці
Причесав стару вільху, конарі погласкав
Поздравив тепло дрібного пташка
Розвірив му піря, догоры підняв
Толковав новоты скоро і пів дня
А пташок наставив дзёбак рівно до драгы
Вітрику увірив в напрямі влагім
Дале вітрик, дале утїкать-дує
З травов на полі ся люблює
З квітками притулює
А кліче на шпацірку несподівану
Сухый листок, соломку одламану
Посмотрити дружкы у коляї
Там на меджі...
Колысаны в маї
Ліс густый, тихый очекує
Же і ку нёму вітрик задує
Занесе на своїй дразі
Полеготу в замліваючій спраготі
І міцну пахоту квітя
Ой, вітрику, вітрику,
Як ты овлажив день –
Освіжыв дых літа!

Людміла Шандалова: *Червеный берег*

Коли в 2015 р. Премія ім. Александра Духновича за русинську літературу вандрувала завдяки рішынню жірі до рук Людмілы Шандаловой, коли ем приправляла в звязку з тым оцінюючу рецензію а єдночасно ляддацію, ани ем не знала, же жена тота так успішно входит на дорогу свойой вельородной творчой экспресіі, котра внесе в простір русиньской літературы такы интересуючы і цінны тексты.

В короткым часі, скоро єдно по другым (протягом рока), приходит ся нам стрічати з вершами, інсценізаційныма творами і прозом Людмілы Шандаловой. Тоты ріжны жанры лучыт єднак штоси спільне, што подля мене придає особливой цінности тій творчій эксплозіі, з яком без вантпливости/ без сомніву маме гев до діла. Єст то адресат той творчости, до котрого єст она керувана. На русиньскым літературным поли (окрем може бачваньскых Руснаків) не маме вельо презначеных для діти творів. А тексты Шандаловой в свойій орбіті предо вшыткым льокуют дітячого героя і дітячого читателя, хоц то не єст докінце лем так. В творчости той авторкы може тіж найти свій світ і порушыня вражливости чловека дозрілий, для якого дітяча перспектива все преця єст актуальна, ци то з огляду на власну біографію, ци уж з вітцівской/материной або дідівской/бабиной перспективы.

Як раз книижка *Червеный берег*, над яком ся гев похыляме, ма в собі того специфічне получыня літературы для діти і літературы для дозрілых. Як і в жыттю, неє ту розділу медже тым, што пережывають діти а тым, што дотыкат іх родичів ци інчых членів спільноты. І то єст основна правда оповідань Шандаловой. Правда правдивых оповідань. Коли пришло бы мі оприділити літературну, естетичну, формальну вартіст оповідань з книижкы *Червеный берег*, як раз вказала бы-м на тот веризм тзн. почутя правдивости якого досвідчаєме, чытаючы переплітаючы ся ахронологічні епізоды з жытя парох родин села Нижній Верлих в часі другой світової войны. Правдивости фактографічной, яку вмістила авторка так в топографічно-історичну реальніст вказуваных сцен, як і етнографічно-бытовы формы реляційонованой штоденности русиньского села. Правдивости емоційно-психологічной, какой досвідчаєме предо вшыткым з перспективы малого дівчате Маркы, котра, хоц сама не єст нарраторком, то ей почутя і розумліня того, што вколо ся діє, найчастійше сут вказуваны всезнаючым нарратором. Але попри тым сут то вірно уявлены емоції і інчых героів. Вкінци правдивости жытя ци егзистенціі чловекой, коли приходит му глубоко усвідамляти свою безрадніст, брак можности влияния на власну долю, можности хороніня основных вартости. Коли смерт забераєт молоды, барз потрібны інчым жытя, а для ратуваня свойого, не мож попасти в розпуку, лем жыти дале рахуючы на підпору од інчых люди, яка в представлений спільноті все ся находит.

Не нашли бы ся тоты вальоры в книижці, коли бы ей авторка не ідентифікувала ся з представленим світом ей матери і рідных. Не

мі оцінювати, бо тото зна лем сама Людміла Шандалова а і знаня про тото неє аж так важне, ци в героїні Марці оддзеркалена остала мама Люмілы, котрій оповіданя сут посвячены, ци є то фікційний конструкт. Речы можу без той оціны, же підкрисляна правда фактографічна, психічна і егзистенційна веде ся в простій леніі з продолжыня традиції. Людміла Шандалова днес то тот сам ментально-культуровый тып жены, тот тып вражливости і підходу до жытя, який однаходиме серед героів оповідань з *Червеного Берега*. Культурове і психічне спадкобрания, плекане през авторку, маюче экспресію в ей творчости, єст так сильне, же входит она без труда в постать жыючой в реаліях сперед сімдесятьох років Маркы і свобідні ся однаходит в тых реаліях, як бы то она сама ішла пасти коровы, пережывала спаліня хыжы, смерт найблизшых ци жытя през пару місяци в бункрі в лісі. Прото, коли ішы раз верну до правды ци щыроستی тых оповідань, то прото, жебы підкрислити, што правда тота не бере ся з докладного перестудіюваня, вивчыня вшыткых доступных до вірного одтворіня тамтых часів фактів. Она бере ся з глубины духового повязаня днешной авторкы з тым дівчатком, котре в сороковых роках ХХ ст. мала 9-11 років і прожывало в прекрасным Ниж-

нім Верлиху, якій нашол ся в тым часі в обшыри острых военных діянь.

Барз интересуюча ест зрештом така перспектива, коли уактуальнена остае в нашій психіці мати, яка ест дітином. Коли нормальні то мы сме дітином в однесію до матери, гев мати стае ся дітином, а світ і пережытя, які ю формували, які мали свою культурову русиньску форму, переданы остают през когоси, хто іх носит в собі днес.

Барз глибоке, корінне повязаня Людмілы Шандаловой з сельскістю, з природом, котра не ест прекрасным образом з цікавістю огляданым през человека з міста, лем ест живом актуальністю, однайти легко мож уж в вершах зо збірки *Подъте, діти, што вам повім*. Натоміст в оповіданях зо збірки *Червений Берег*, того актуальне спілбытя ест дуже міцнійше приявне. Не лем світ природы, але натуральне жытя сельской русиньской спільноты выражат ся полным, щырым, незафальшуваным бытьом в ним авторкы, котра на картках книжки лем выядрят себе, свою середину.

Тот сам вальор і спосіб творчого самовыражыня має в собі тіж язык творів з *Червеного Берега*. Ест то язык вкорінений в стары, просты, звязаны з сельскыма реаліями і обрядовістю формы і структуры, знамениті выражат предствлений світ і ест натуральний, динамічний, а єдночасно актуальний понадчасово.

Не годна і не повинна авторка стримувати і затримувати в собі того, што порушыло, урухомило ся в ній, коли почула, же хоче выразити пером на папері духа, душу, одчутя, які вплекала в ню ей мама і найблизшы. Ци будут мати они ліричну, ци прозаторську, ци сценічну форму, Шандалова вказала, же вшыткы з них єднаково сут ій доступны. Можна быти певным, же, смотрячы на тото, што уж записала, будеме мати до діла зо штотраз барже дозрілом і експресивні щыром формом тексту.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Даньєла КАПРАЛЁВА

(СТИХЫ)

Чуєш?

чуєш літню пахоту пороху по дождю
так якось пахнув чоловік по потопі
ангелы спасы над землёв літали

да любите друг друга
співали

Вышенець, 2004

староба брыдь дітино моя
чую голос материн
помалы запераючій павучайкы жывота
тогда глядам білы скалы
спомалять товкот мого сердца
вершины Настасу
найдуть слободу
травы лук
уплетуть вінець Небес
котрый сінявов зашепче...
ці вхабить світ ліпшый як найшла

Стриговске сідло, 2008

сьме влада зла
смітя світа
винника не є

ходиме
по спуканій земли
слухаєме
чорных Ангелів
падаєме
вылізаєме
тяжко
як скаля із моря

Гуменне, 2010

замліта земля
антїсвітом владіє лукавый людиск
пошкрябує,
правду кривить,
душу краде

звірята за нас ганблять ся
моя мачка пряде

зошмарь крыла, Боже,
вкаж пішник до неба

богатство од слова Бог

суд, 2013

сидиме з ангелом тихо задуманы
не є причіны на жаль
не є причіны на сміх
чекайме на сон малой сніженкы
ші без гріха

то не земля, што носить нелюдей

Вельховець, 2003

звізды земл
плювають
на небо
холодне
попіль світа
розносить
божый вітор
дым діявола
давить доброту
людей
ланарить далеке
вымерать близке
дома
в нас

хмарно, 2007

глина
то тіло землі
мати людей
мы
болото Юды

хоче ся нашыроко розкрити
рукы
стати хрестом
простым
білым полотном

північ, 2007

кідь натреш воргы
малёватком
нігда неспознаш
пекоту
спрасканого рота
од морозу
од сонця
од солених кліпайок живота

Терновець, 2008

як Бог створив
купала ся рано в ружовых снігах

кормлена вітром
вбертала голову за сонцём

вымолена скалём
чістила душу ясным небом

вечур спочінула на плечу свого Ангела
Кривань, 2003

самоту жывота з небом переживам
знакову бісїду ліса слухам
попалом тіло вболікам
зо сернами нарїкам

ту воду не палять
плечі не кривлять
вытокы вартують

Стриговске сїдло, 2008

сїджу
в долонях місяць плавають
вода глядило
в нїм листя одходить
гі лады з небїжчіками

по березї блудяць
мертвы душы

мало залюблених
лем я і Лаборець

септембер, 2008

олигархія
смердяча харкля землі

што за бідна біда
владїти мертвым душам?

сїйме хоць в слызах
оджиньме страх
жати будеме в правдї

выйде з кулка на кулок!

неділя, 2013

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧІНОВА

Родне слово

Іде горов Дїдо Мороз
по колячій трактї,
та ся з зимов вывалює
на стрїберній плахтї.

Выблискують потрачени
глядила на ланї,
бо в долині господарить
з кумштом біла панї.

Зачав рано понад гору
білий мох літати,
а дїточкы понагляють
зиму привїтати.

Уж ся спущать на саночках
дїтвора весела
тай ся смїх і радїсть несе
із горбка до села.

Бїжать своєю мамкы
дїти ся звідати,
хотять од маленька
святу правду знати.

Чом ангелик з неба
із трубами літать.
Бо ся днесь народив
Выкупитель світа.

А чом у пеленках
дїтина повита.
Бо Сына Божого
цілый світ привїтать.

Чом ся вістка несе
із церьковной вежы.
Там з божов родинув
Невинятко лежыть.

А чом на Рождество
сяє ясна зоря.
На ёго памятку
свічкы ясны горять.

Одповіла мама,
сыночку миленькый,
в яслях на солومی
Ісуско маленькый.

А чом скоро дїти
спати не лігають.
Спасителя світа
Вшыткы прославляють.

Правду одповідать
не якусь пригуду,
на землі чекали
божого приходу.

Та і Божа Мати
боліть вытерпіла
як Ісуса Хріста
на крижу віділа.

Понагляйте діти
повідала мати
пахолятку в церькви
колядки співати.

Сніжок політує,
замерзла уж млака,
голодний воробель
клёпкать до облака.

Не стрітив хробака,
не літають мушки,
прилітатъ з родинов
рано до кормушки.

Знесуть на гостину
діти зерно з поду,
положатъ на столик
мясо, лой і воду.

Буде по долинах
вітор выгравати,
школярї пташата
в зимі годовати.

Уж мороз на хаті
облаки малює,
зима під верьбами
балик розбалює.

А із Дід морозом
дала ся до бігу,
привели до горы
стріберного снігу.

Під скляняным вічком
затихли потічки,
а з вершка під Убоч
летять копанічки.

В зимі красні в кождім домі
місто страшка-пняка
стоїть гордо все высмята
соха снігуляка.

А чом діти снігурочці
в зимі ся радують?

Бо із снігу все з радистёв
сохы моделують.

Та і скульптор бы не нашов
в саді жадній гану,

бо то діло таке красне
як із порцелану.

Тихо муха
політує
на павука
десь полює.

Гратъ ся она
на драчіка
ухопити
павучіка.

Плете павук
павучіну
на верьбину
на лучіну.

Там влетіла
без розказу
не віділа
свою казу.

Заплетена
плаче в сіті,
хоць прекрасні
є у літі.

Штефан СМОЛЕЙ

Чудный світ

Ястряб і Курка

Ястряб прилетів до саду
Сів на стару сливку.
В курнику відів дримати
Тучну, рябу Курку.
Думав собі:
„Як бы Курку выкликати?
Што бы выдумати?
Жебы із той тучной Куркы
Добрый обід мати.“
Ястряб Курці став шептати:
„Курко, глядам собі жену.
Хочу ся женити.
Курко чув єм, ліпшу як ты,
Тяжко обявити.“

Курка од хвалы спышніла,
Стала позерати,
Хто ей хвалив, бо Ястряба
Не могла спознати.
„Ястрябе, выдала бы-м ся,
Кідь бы-м о тім знала,

Же будеш ліпший як Когут,
Што-м дотеперь мала.“

Ястряб натяг свою шыйку,
Став Курці шептати:
„Курко, мам ті присягати?
Честне слово дати?
Буду добрый. Буду тобі
І їсти носити.
Коло мене аж до смерти
Не будеш робити.“

Красны слова суть приємны,
Знають потішыти.
Ці правдивы? Все їх треба
Добрі овирити.

Чудный сон

Не далеко ліса
Міджі чатинами
Осел спасав траву
Сам міджі Коняями.

Збачів, Оліні
Близко за кряками,
Били ся між собов
З міцныма рогами.
Осел собі думав:
„Як бы было добрі
Таки рогы мати,
Не мусив бы я ся
Никого бояти.“
Оліням завідів
Міцны, красны рогы,
Їх велику силу,
І їх міцны ноги.

Вечур смутный Осел
Рихтовав ся спати.
Наперед ся мусив
До кряків сховати.
Ліг собі, і лежав,
Скоро зачав спати.
В спаню він став чудный
Сон переживати.
Їго чудна тужба
Ся му выповнила.

Наросли му рогы,
І велика грива.
На голові носив
Оленячі рогы,
Місто ёго куртых,
Довгы міцны ногы.
Пышний Осел ходив,
Тішыв ся, парадив,
Ходив, жебы каждый
Ёго рогы відів.
Із Конів дакотры
Ёму завіділи,
Дакотры про пыху
Осла не любили.
Збігли Вовци з ліса
Коні повтікали,
Єден перед другим
В кряках ся скрывали.
Осел із рогами
Не міг ся сховати,
Ёго красны рогы
Стали заваджати.
Вовци як першого
Осла поімали,
Доокола нёго
Собі поставали.
Осел перед смертёв
Став собі думати:
„Про чужу параду
Я мушу сконати.“

З великого страху
Осел ся пробудив
Із твердого спаня.
Він вовків не відів.
І парадны рогы
Ёго ся стратили,
Коні близко кряків
По луці ходили.
Осел із радости
Зачав аж ерджати,
Своёму осуду
Він став дяковати.
Знова собі думав:
„Не треба николи
За чужім тужыти,
Ліпше в свойй властній
Скорі скромно жыти.“

Завистливы часто
На зависть доплатяць,
Все коло чужого
Свое властне стратяць.

Старый Вовк

Старый, беззубый Вовк
Ледва землёв ходив,
На слабеньких ногах

Ледва тіло носив.
Хвіст мав острябаный,
Серсть старобов сиву,
Стратив свою швыдкість,
Слух, і свою силу.
Лежав коло бука
Голодом змучений,
Споминав на роки,
Коли був хвалений.
Коли водив сворку,
Вшыткы го слухали,
Каждому помагав,
Рады го вшыткы мали.
Як старый, та од нёго
Вшыткы повтікали,
Зохабили в біді,
Як бы го не знали.

Він сам дуже терпів
Бо прышла староба.
Говорив про вшыткых
З своёго народа.
„Вовци і Вовчата,
Вшыткы памятайте,
Вшыткы так, як і я
Раз постарієте.
Памятайте собі,
Кідь будете жыти,
Можете на таку,
Як я біду зыйти.
Єдно най вас мине!
Самота в старобі,
Коли не можете
Послужыти собі.
Коли сам із собов
Мате боёвати,
Не є сил, з голоду
Треба умерати.
Най вас не опустяць
Вашы властны діти,
Най вас у старобі
Прийдуть навщівити.
Праві ім съте дали
Кус свого жывота,
Най вас не опустяць,
Як прийде староба.
Діти най сі єдно
Вшыткы памятають,
Же і їх діточкы
На них позерають.“

Бідный, опущений
Сам зістав лежати,
В голоді, і в жажді
Свою смерть чекати.

Што на конець смутной
Той байкы повісти?
Сам ся старай скорше,
Жебы-сь мав де сісти,

Жебы-сь мав де лячі.
Быв хто тя обыйти.
Часто легше з світа
Од чужіх одыйти.

Заяць, Курка і Лищак

Заяць вышов з кучі
На двір собі сісти
По обіді хотів
Смачной травы зісти.
Курка на Заяця
Зачала кричати:
„Сховай ся! Чула ем
Лищака брехати!“

Заяць ся засміяв
На Курку позерав,
Свої довгы ногы
Курці указовав.
„Я мам довгы ногы,
Знам добрі біжати!“

„Я перед Лишаком
Бы мала втікати?“
Стала із своїма
Крылами махати.
„Лем ты ся понагляй
До кучі сховати,
Твої кривы ногы
Можуть тя скламати!“

Лищак прибїг на двір.
Занюхав Заяця.
Понагляв до травы,
Де Заяць сховав ся.
Заяць чув Лищака,
Став травов втікати,
Лищак густов травов
Став го наганяти.
Заяць напнув ногы,
Скакав, підскаковав,
Лищака у траві
Дочіста поблукав.

Лищак в траві стратив
Заяцёву стопу.
Потиху ся вертав
За Курков до двору.
Курка як віділа,
Хотіла злетіти,
Не могла, а Лищак
Стигнув ей хопити.

З других ся не треба
Нигда высмівати,
Бо і сам до біды
Може легко впасти.

Метаморфози сучасної славістики з оглядом на русиністику і болгарістику¹

1/2017
РУСИН

(Закінчення із 12. стор.)

бути означовані як „нові“ члени Європи? Тадь **глаголіка і кіріліка суть певнов частёв Европы од непамяти і Словацька република маё кіріло-мефодьску традицію закомпоновану в преамбулі Уставы СР**¹⁶. Пані вельвысланкыня оцінила, же Пряшів є найвыгоднішым центром на пестованя той традиції, бо на Пряшівській універзіті суть створены богословскы факулты выходного обряду (грекокатолицька і православна). Ёй Ексцеленція на конець свого приговору зажелала вшыткым участникам міджінародной конференції певне здоровья, бо **цівілізація од нас як славістів чекать цінности не матеріалны, але духовны**. По тых гномістичных речінях пані амбасадорка передала професорці Юлії Дудашовій книжны дарунки¹⁷, за котры пані професорка подяковала і увела, же публікації буде вивжывати і в педагогічній практиці. Она іщі підкресдила, же загранична научна сполупраца є важна главно про робочі місця мімо Братіславы, а потім передала слово **проф. Др. Івеліні Савовій**, бывшій деканці Факулты гуманітарных наук Шуменьской Універзіты єпіскопа Константіна Преславного (ШУКП) (2008 – 2016), яка у своїм приговорі увела, же ся займають і словацькым языком і културов в Катедра болгарьского языка на ШУКП довгодобо сполупрацає з універзітов у Пряшові (од року 1996). Пані професорка подяковала за щіре прияты і високо оцінила снажіня утримати болгарістику на Пряшівській універзіті. На конець припомянула, же треба утримати славянського духа у світі англіканізації, бо важный є нелем дух, розум, але і сердце.

По професорці Савовій к ораторьскому пулту была позвана представителька Русиньской оброды на Словеньску **Мгр. Анна Кузмякова**. Свій святочный выступ зачала ґратулаціёв доц. ПгДр. Василёви Ябурови, к. н. Оцінила період боя Русинів за їх народну самобытность, бо минулый режим зліквідовав і адміністративно вымазав русиньску меншыну, грекокатолицьку церьков, а тым і русиньскый язык. Многы представителі грекокатолицькой церькви были одсуджены. При формованю народново возроджіня Русинів Мгр. Анна Кузмякова піднесла вызнам особности Александра Духновіча, але і Русиньской оброды, яка зограла немалу роль в тім народноусвідомлюючім процесі Русинів. Днесь Русины на Словакії можуть быти пышны на свій властный літературный язык, Театер А. Духновіча, можуть слухати, позерати і читати русиньскы медіі в азбуці, котра є єдным із сімболів Русинів, їх языка і културы. Тым днесь нормалным здобыткам русиньской културы передовало много снажіня. Ёх новодобы зачаткы мож відіти в Першім міджінароднім конґресі русиньского языка, на котрім ся в році 1991 у Бардеёвскых Купелях по довгых роках неслободы зышли Русины з цілого світа. Послідня декада 20. стороча принесла про Русинів многы вызнамны переломны етапы. Зачали ся выдавати русиньскы словники, правописны приручники, учебники і белетристична література. Подля Яна Сабола (2012) найточнішым выразовым редством є метафора. І з той причіны собі, може, А. Кузмякова при кодифікації літературного русиньского языка на Словакії помогла праві слідуочов метафоров, котру попробуєме парафразовати – є легко настїговати ся до збудованого дому і роздумо-

вати, як го вымалёвати, но є непорівнательно нарочніше прийти на непокошену луку повну терня, кряків і выдумовати способ, як на тій земли выбудовати дім. Додаєме, же доц. Ябур ся не бояв той вызвы і взяв до властных рук вшыткы тогды доступны средства, жебы міг на голій луці поставити русиньскый дім в подобі кодифікації літературного русиньского языка і днешнёго Інштитуту русиньского языка і културы на Пряшівській універзіті в Пряшові. Анна Кузмякова дале увела, же доцент Ябур ся народив 28. октобра (1936), значіть в тот день як кодифікатор словацького ліратурного языка **Людовіт Штур**¹⁸, і, може, зато му было суджене стати ся кодифікатором далшого члена славяньской языковой родины – літературного русиньского языка на Словакії. На конець приговору пані Кузмякова в мені Русиньской оброды на Словеньску высловила доцентови Ябурови глубокий поклон і на знак вдякы председа Русиньской оброды Инж. Мартін Караш юбілантови передал **Дяковный лист їх організації**. Професорка Дудашова подяковала А. Кузмяновій за перегляд історії, бо сі ю треба все припоминати, жебы сьме на ню не забыли. Потім передала мікрофон директорці Інштитуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові **доц. ПгДр. Анні Плішкової, ПгД**. У своїм выступі пані директорка підкреслила, же високошкольска русиністика на Пряшівській універзіті од року 1998 перешла дакількома організачнымы змінами і в сучасности інституціонално фунґує в рамках субекту уж під четвертов назвов. Ціль того робочого місця і обсяг діятельства робітників Інштитуту русиньского языка і културы ПУ зістали незмінены. У научно-бадательській сфері рїшити і партіципує на проектах заміряных на баданя сучасного русиньского языка, робить над култіваціов нормы русиньского літературного языка, выдає научну, одборну і учебникову літературу про вшыткы три ступні високошкольської освіти із замірянём на русиньскый язык і літературу, а в непослінім ряді будує в Европі унікатну Книжніцю карпаторусиністики подля прикладу „Carpatho-Rusyn Library“ Тороньтской універзіты. У сфері педагогічного діятельства інштитут як єдине високошкольске pracovisko на Словакії выховлює примарно будучіх учітелів русиньского языка і літературы, але ай одборників в інших сферах карпаторусиністики. У сполоченьській сфері робітници інштитуту популарізують русиністику в домашнім і міджінароднім контексті і помагають к заведжіню русиньского языка до різних сфер културно-сполоченьского жывота Русинів. У далшій часті приговору пані директорка обернула позорность на юбіланта доц. ПгДр. Василя Ябура, к. н., з котрым сполупрацає выше 20 років. Почас того періоду зробили найвекшу роботу главно у конштитуовані високошкольської русиністики на Словакії. Юбіланта оцінила атрибутами: чоловік розумный, робітный, відповідный і приступный компромісам. Тоты властности творять передположіня на то, жебы ся сучасна русиністика зачленила до шыршого славянського ці міджінародного контексту. При деталнішій описі доцента Ябура директорка інштитуту А. Плішкова сі помогла цїтаціов слов академіка, проф. Др. Павла Роберта Маґочія¹⁸ (2016, с. 12):

«Жертвенность і смілость суть знакы людьского характеру, споеваны звы-

чайно з револючними політичними активістами ці воєнськими героями, но уже менше з академіками. Предуці ся але стане, же ай академіци на досягнутя інтелектуалных цілїв мушены суть зреалізувати револючны крокы. Ай лінгвісты – ці они суть аматеры, або професіоналы, можуть ся стати революціонерами; главно тоты, котры ся займають формованём новых літературных языків. Як інакше бы сьме могли описати вклад таких особностей як Ян Гус до чеського языка, Мартін Лутер і ёго вклад до німецького языка ці Людовіт Штур і ёго вклад до словацького языка? На то, абы здолали сполоченьскый і політичній одпор к новій ідеї (в данім припадї к ідеї створїня літературного языка), з котров пришли, мусила мати каждая з тых особностей достаток смілости. А каждая з них мусила жертвовати ся свому цілю, што значіло роботу заангажованость в значно тяжкій сферї – кодифікації языка на много років, докінця десятков років. Єдним з таких жертвенных і смілых революціонерів днешній doby є Василь Ябур, котрый є поважованый за єдного з главных творців русиньского літературного языка на Словакії.»

На конець приговору панї директорка передала юбілантови Дяковный лист Інштїтуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты, в котрім оцінила юбілантів вклад до кодифікації русиньского языка, розвою русиністики, выховы і освіти молодых учітелів русиньского языка і будучих науковців-карпаторусиністів. На основі повірїня президента Карпаторусиньского научного центра в США проф. Др. Павла Роберта Марочія єдночасно передала найвысше оцінїня у сферї русиньской культуры – Премію Александра Духновіча за визначне діло про русиньскый народ. Притомны оцінили юбіланта бурливима аплавами, по котрых проф. ПгДр. Юлія Дудашова, Др. н. ся выловила, же про нёго то велика честь, же Пряшівска універзіта зорганізувала конференцію на честь ёго жывного юбілея. Юбілант ся подяковав за міджінародну участь. Увів, же молодшы колегове, але і штуденты суть як ёго діти і внуки і давають му енергію. Пряшівска універзіта в Пряшові є центром двох выходнославянських церьквей і дакількох языків народностных меншын, што помагають розвою демокрації. Юбілант зажелав універзіті вшытко найліпше до будучности, подяковав організаторці конференції проф. ПгДр. Юлії Душовій, Др. н., котру означів за душу проекту. Подяковав організаторці русиньской части конференції ПгДр. Кветослави Копоровій, ПгД., доц. ПгДр. Анні Плішковой, ПгД., і проф. ПгДр. Петрови Кашови, к. н., без помочи котрых бы ся конференція не зреалізувала, дале подяковав ректорови Пряшівской універзіты в Пряшові проф. ПгДр. Петрови Конєви, ПгД., і вшыткым, котры приложыли руку до діла. На конець підкреслив, же Русины пестують і мають в почливости традицію Кіріла і Мефодія, а кідь ся понукла можность розвивати русиністику, не роздумовав над наслідками єдностно особой кареры.

По святочній части конференції наслідовало научна часть конференції подля програму. Выгодов той конференції было то, же участници уж мали з конференції к діспозіції зборник, бо був выданий допереду, значіть, іщі перед самов конференціов, што уможнило ліпшу кооперацію міджі реферуєчима і публіков.

З нашого погляду іде о атіпічний яв, котрый окрема спомянутой выгоды, має але свої ліміты – авторы публікованых научных штудій уж не можуть свої рефераты по діскузії выліпшыти. Споминана часть читання рефератів зачала о 14. 00 год, а то русиньсков секціов, котру вела доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. Першым выступив проф. ПгДр. Осиф Сіпко, ПгД.¹⁹ із шыроков і надчасовов темов Цінности в языку, котру представив в історічнім розвитку. Мы ся приставиме лем при єднім з ей пуктів. „Slovania predstavujú v univerzálnej semiotike ženskú zložku, Germáni – mužskú zložku.“ (Sipko 2016, s. 23). Автор того тверджіня демонструє на прикладї родово тіпічній граматічній морфемі про женьскый род у N sg., значіть „-a“ (Naša maličká dcéra Hanka tancovala) і конфронтує то з англїцькым перекладом того речїня „Our little daughter Ann danced.“, в котрім не видно жадны морфологічны указателі про женьскый род (Sipko, 2016). По перечітаню реферату доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., ся професорови Сіпкови подяковала і підкреслила, же методологічны выводы реферату было бы добрі апліковати і у сферї русиністики. Подрібніше (порівнанём тых темов з выходословацькыма діалектами) тов темов ся будеме занимати в нашій розробленій дізертачній роботі (позн. ред.: Мрр. Йозеф Білскі) „Pádový synkretizmus vo východoslovenských nárečiach.“

Як другый реферуєчий выступив проф. Др. Михаїл Капраль, к. н. Передтым ся але подяковав Пряшівській універзіті за оцінїня, котре собі високо цїнить. Повів, же по своїй пятьдесятці ся зачав інтересовати о діалект села при Ужгороді, де жыє ёго мати, і так ся рішив обробити тематіку слотворїня діалектноу лексіку:

„Словотвореня у русиньских діалектох: демінутатівы и аугментатівы у бесїді обывателюв ужаньского села Великі Лазы.“ Далє автор увів, же дінамїчны процеси значать прогрес, но він інклїнує к тій первістній ситуації в языку. Поважує ся за послїднёго чоловіка, котрый спомянутий діалект може записати, і так ся по 20 роках ся бадательскы вернув ку словотворіню. Участници теперь чули мадярьскый варіант русиньского языка, бо подля слов автора реферату мадярьска гордость не доволила мадярьскым Русинам прияти літературный язык кодифікованый на Словакії. Польскый (лемківскый) варіант русиньского языка сьме мали можности чути з уст Др. габ. Олены-Дуць-Файфер²⁰. У своїм рефераті „Актуалний статус русиньского/лемківского языка в Польци – загорожьня, способы охорони і ревіталізації“ авторка представила історію формованя лемківского (русиньского) языка і пікреслила, же язык є все такый, яким сьме мы, ёго поужывателі, і так гібридность буде єдностно языковых контактів у языку все притомна. Сучасна молада генерація Русинів є тыж активна, і кідь в малій кількості, но авторка в них видить надїй до будучности. На конець додала, же еманціпація є єдна річ, але треба думати і на захованя свого языка. По двох рефератах в русиньскім языку мали сьме можности зась чути словацькый язык, а то в інтерпретації ПгДр. Станіслава Конєчного к. н.²¹, котрый выстпив із темов „Karpatskí Rusíni a vývoj právneho postavenia ich jazyka do roku 1945“. Занимав ся проблематиков поставлїня русиньского языка в школах в окремых історічных періодах. Обернув увагу на факт, же найгіршій період про Русинів не був період абсолютізму, значіть монархія, бо тогды язык повнив комунікатівну функцію. Послїднёв реферуєчов у першій частї той секції была доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., котра про

короткість часу свій реферат „*Rusínske masmédiá na Slovensku v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov*“ передала дакількома речіннями по русиньскы о неминуности познати так домашню легіслатіву, як і європейскы договори на охрону меншынових языків, як європейской культурной дїдовизны. **Європейска харта региональных або меншынових языків є єдним із основных міджінародных договорів Рады Европы, котрый ся односить і на русиньскый язык.** Незнання обсягу того договору і проблемів споєных із з ёго імплементаціов є єдним з важных недостатків, в наслідку котрого є і абсенція ініціативи дакотрых народностных меншын у вопросі заангажованости ся за свої легітимны права на поужываня своїх языків у контексті харты языків і обовязків, котры впливають з нёй про змлівны країны, враховано Словакії. Такісто **запропоновала, абы ся тов темов – імплементація харты языків – в будучности занимала самостатна міджінародна научна конференція, котра бы пояснила тренды в імплементації харты в окремых європейских штатах, у котрых жыють Русины.** Затоже іде о шыроку проблематіку, реферуоча ся одкликала на повне звучаня своего реферату в зборнику. Реферат є подобно ладжений, як выступліня на IV. Міджінароднім конгресі русиньского языка (2015), в котрім ся занимала темов освіти Русинів на Словакії в контексті харты языків²².

Без перервы ся продовжовало у **другій часті русиністичной секції.** Модеровав ю проф. Др. Михаїл Капраль, котрый ся намагав регуловати час каждого выступліня на становлєных 10 минут. В тім дусі перша выступаюча з той секції ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., скоротила свій реферат **З дакотрых правил орфоенії в русиньскім норматівнім языку на Словакії.** Авторка спомянула, же по IV. Міджінароднім конгресі русиньского языка (2015) было обновлене діятельство языковой комісії про русиньскый язык при Інштїтуті русиньского языка і культуры ПУ, котрой ся стала координаторков, а обернула позорность і на факт, же доднесь не суть публікованы орфоенічны правила про русиньскый язык на Словакії. В рефераті вказала на дакотры актуалны орфографічны зміны у літературнім русиньскім языку на Словакії. Язык потім вымінила русиньска літературна наука в інтерпретації Мгр. Валерія Падяка, к. н.²³ із рефератом „*До джерел карпаторусиньскої балади «Прощай, Росія, прощай, Кавказ»*“, в котрім припомянув, же в карпатській операції загинуло або было зранено міліон людей, но єдним дыхом додав, же Карпаты не представляють теріторію, де люде лем умерали у войні, але іде і о теріторію, де єдна культура збогачовала іншу. Доказом того є факт, же Русины почас войны в закопах творили новы співанкы. Третій реферуочій, Мгр. Канаме Окано ся у своїм рефераті „*Семантика и дистрибуция дієсловох осцилації у войвовдянским руским языку*“ займав проблематіков языка, но тепер ішло о войвовдянський русиньскый язык. Автор реферату, окрем іншого, вказав на тонкы семантичны граніці міджі часословами „*hombac še, hmbac še, kivac še*“ і далшыма (першопланово) синонімами. Тему зо сфери літературы выбрав собі Мгр. Мihal Павліч²⁴, котрый прочітав реферат під назвов **Тематизація народной ідентіты в поезії Николая Ксеняка.** Задефініновав значіня ідентіты із різних поглядів і доспів к погляду, же у молодой генерації Русинів вопрос ідентічности не є вирішений. Літературу потім зась вычеряла лігвістіка, конкретно русиньска діалектологія,

а то в інтерпретації Мгр. Зденкы Цітряковой²⁶, котра выступила з рефератом на тему „*К шпеціфічным знакам діалектного ареалу Сниньского окресу на выход од рікы Цірохы*“. Авторка зосередила свою увагу на фонологічны і морфологічны шпеціфічности баданой групи діалектів, як і міджігенерачны розділы у поужываню того діалекту. Професор Капраль закінчів часть читаня рефератів і одкрыв діскузію. Як перша ся приголосила проф. Др. Добріна Даскалова, котра з радостєв конштатовала, же конечно чула живый русиньскый язык і у великій мірі ю заінтересовало, же русиньскый літературный язык має вольный і погыблівый притиск із фонологічнов (дїштріктівнов) функціов²⁷. ПгДр Кветослава Копорова, ПгД. у приватнім розговорі професорці Даскалові высвітлила, же то є такзато, бо літературный русиньскый язык на Словакії був кодифікованный подля выходной части русиньских діалектів, де притиск є вольный і погыблівый, як в остатніх выходославянських языках. Далє ся до діскузії приголосила Др. габ. Олена Дуць-Файфер і реговала на выступ Мгр. Михала Павліча. Подля нёй было бы добрі точніше розвести термін *ідентічность* – і о який тіп ідентічности іде.

Діскузія продовжовала і на **святочній вечері**, котра проходила у веце робочім дусі, но в ей вступі вшыткы сьме заспівали юбілантови, доцентови Ябурови знаму святочну пісню *На многая і блага я літ!* В такій неформалній діскузії на святочній вечері ся іщі, наприклад, высвітлєвав фопрос ідентічности і в цілім ся выміняли погляды і скушености на міджінародній уровни.

На **другый день** (4. новембра 2016) по фрыштыку зачало засіданя **булгарістичной секції** подля програму, котру вела проф. ПгДр. Юлія Дудашова, Др. н. Перша выступила проф. Др. Івеліна Савова і участникам представила „*Квазититулы vs. титулы в современном болгарском языке*“, де указала, же професії як учитель, директор тыж мають свої квазититулы. Авторка рішыла прочітати свій реферат у російскім языку, жебы одбуряла языкову барьеру міджі участникам конференції. Проф. Др. Добріна Даскалова прочітала свій реферат в булгарьскім языку. На марго того професорка Дудашова припомянула, же было интересно чути ту і булгарьскый язык. Третєв реферуочов з булгарьской секції была проф. ПгДр. Надка Ніколова і на фоні турецько-булгарьского ці булгарьско-грецького білігвізму представила реферат під назвов „*Характерные черты формирования новоболгарского литературного языка*“. По куртій перерві слово дістала іщі проф. Др. Маріана Стефанова²⁸ з темов „*Обръщения като маркер за учтивост в българското речево общуване*“. Потім при ораторьскім пултї ся указав Др. Николай Николов, жебы прочітав реферат на тему „*Предложната реприза в българския и словашкия език*“. У вступі высловив радость над тым, же є зась у Пряшові і курто припомянув зачаткы сполупраці з професорков Дудашовов при розвитку лекторату булгарьского языка. Автор пікреслив, же булгарьскый язык предстальть аналітичний тіп языка і штуденты мусять познати тіпологічны розділы міджі словацькым і булгарьскым языком. З того погляду суть важны предложкы. Професорка Дудашова ся реферуочому подяковала за интересно порівняня препозицій у словацькым і булгарьскім языку. Послїднім реферуочім був доц. Др. Страшімір Цанов із історічнов тематіков

„Смъртта на цар Самуил в българския исторически роман“. На кінці нелем болгарістичної секції, але і цілою 2-денною міжнародною конференцією, коротко виступила і організаторка **Юлія Дудашова** з конфронтаційним поглядом на „*Fonologický systém spisovnej slovenčiny a spisovnej bulharčiny z typologického hľadiska*“. Авторка увела, же тоту тему отворила в часі, кідь на Катедрі славістики Філозофічної факулты Пряшівської універзиты в Пряшові студентам славістики было треба приближити типологію славянських языків. Авторка вірить, же болгарський язык буде на території Пряшівської універзиты звучати і надале, так і зато ся рішыла про тот реферат.

Подля проф. Ю. Дудашовой тот конференція указує, же ся ту чертат далше конфронтаційне баданя – типологічне порівняня болгарського языка і русинського языка. Потім передала слово **доц. ПгДр. Анні Плішковой, ПгД.**, котра подяковала вшыткым, што брали активну участь на тій конференції, сконштатовала, же сьме ся взаємно спознали і обогатили русиністику і болгарістику, што є далшым імпульсом на сполупрацу. Далє оцінила міжнародну участь, притомність Русинів, котры діють мімо Пряшівської універзиты в Пряшові, а в непослідній мірі і виступы докторандів. Єдным дыхом высловила родость, же вырастат нова генерація русиністів. На конець пані директорка высловила надій на далшу будучу сполупрацу. Конференція была закінчена сполочнов фотографіов і сполочным смачным обідом.

На конець мож конштатовати, же славістична конференція з міжнароднов участєв, на котрій формов рефератів прозвучало вєце славянських языків, приспіла к далшому прогресу, к динамічному прямованю баданя в области славянських языків і досягла високу одборну і сполоченську уровень. Пряшівській русиністиці і болгарістиці желаме до будучности много креативіты, внутрішньої мотивації і їх научно-педагогічним робітникам много здоровя до далшой роботы, научного баданя, выховы молодой генерації славістів і цілково много сил при релізації одказу солунських братів, бо їх писмо, язык і віра были все централнов частєв європейской цивілізації. Місто Пряшів і Пряшівска універзіта створює про тоты цілі добры условия, міджі іншым ай зато, же ту мають своє місце дві богословска факулты выходного обряду, находят ся ту робочі місця про розвиток языків і культур народностных меншын, тыж Інштитут русістики і Інштитут україністики і середньєвпоскых штудій на Філозофічній факулті. К спомятому приспівать і выгодне географічне положіння міста Пряшова на выході Словакії, што становить пункт стыку про Русинів, Українців, Поляків, Словаків, Мадярів, але і представителів і носителів інших языків і культур.

(Переклад зо словацького языка до русинського на Словакії: А. З., сполочна фотографія з конференції є на 4. стор. обалкы.)

Позначкы:

1 Публікація vznikла за помочі грантового проекту „VEGA MŠ SR č. 1/0072/14 **Динамічны процеси в сучасній языкознавчій славістиці**“ (Капітолы з баданя словацького языка, русинського, польського і українського).

2 Уведжена конференція і з нєй выданий зборник є завершінєм грантовой задачі проекту „VEGA MŠVvŠ SR *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike* č. 1/0072/14 (2014 – 2016)“.

3 Кодіфікатор русинського літературного языка н Словакії і доцент Інштитуту русинського языка і культуры Пряшівської універзиты (ІРЯК ПУ) в Пряшові.

4 Професорка ІРЯК ПУ.

5 Ей ексцеленція Маргаріта Ганева є амбасадорков Булгарської републікы на Словакії.

6 Бывша деканка Факулты гуманітних наук Шуменської універзиты єпископа Константина Преславного у Шумені, Булгарія.

7 Професорка на Шуменській універзиті єпископа Константина Преславного (ШУЄКП) в Шумені і закладателька болгарського лекторату на Пряшівській універзиті (ПУ) в Пряшові (1996 – 2001).

8 Высокошкольський учитель на ШУЄКП у Шумені і лектор болгарського языка на ПУ (2009 – 2013).

9 Професорка на ШУЄКП в Шумені і бывша лекторка болгарського языка на ПУ (2009 – 2013).

10 Доцентка ШУЄКП у Шумені і сучасный лектор болгарського языка на ПУ (од року 2013)

11 Професор на універзиті в Сарвашу в Марярьську.

12 Доцент на ШУЄКП в Шумені і бывший лектор болгарського языка на ПУ (2001– 2005).

13 Професор на Універзиті в Новім Саді.

14 Докторанд на Універзиті в Новім Саді японського походжіння.

15 Одборна асистентка ІРЯК ПУ в Пряшові.

16 Зато ся критічно высловлюєме к снажню дакотрых словацьких ліберальных політікєв зрушити Свято святого Кірила і Мефодія і переменовати го лем на памятный день.

17 Конкретно іде о тоты публікації: 1. „Химн на св. Кирил и Мефодий“, Васил Левский., Апостол болгарской свободы“, „София – европейска столица на кирилските букви“.

18 Людовіт Штур ся народив 28. октобра 1815 в селі Угровець, в тім істым домі, як пізніше Александер Дубчек.

19 Професор Торонтської універзиты в Канаді.

20 Професор на Інштитуті русістики Філозофічної факулты ПУ у Пряшові.

21 Діє на Ягелонській універзиті в Кракові.

22 Одборный асистент ІРЯК ПУ у Пряшові. Занимає ся історіов Русинів.

23 Ближе попозерай Плішкова (2015).

24 Одборный асистент ІРЯК ПУ у Пряшові.

25 Докторанд ІРЯК ПУ у Пряшові.

26 Докторандка ІРЯК ПУ у Пряшові.

27 Наприклад граматічна подоба *же́ны* ся поужывать в G. sg., але подоба *жєны* зась в N pl. (Копорова, 2015).

28 Професорка ШУЄКП в Шумені, Булгарія.

Пожыта література:

Dudášová-Kriššáková, J. (2015): *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-194-5.

Koporová, K. (2015): *Fonetika, fonológia a akcentológia rusínskeho jazyka*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1277-8.

Mařochій, P. P. (2016): Жертвенность і смілость: Василь Ябур і русинський язык. In: *Dynamické procesy v súčasnej slavistike. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 3. – 4. novembra 2016 pri príležitosti 80. narodenín doc. PhDr. Vasilu Jabura, CSc., a 20. výročia založenia lektorátu bulharského jazyka na Prešovskej univerzite*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 12 – 15. ISBN 978-80-555-1638-7.

Plišková, A. (2015): Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku. Zborník referátov zo IV. Medzinárodného kongresu rusínskeho jazyka konaného v dňoch 23. – 25. septembra 2015 na Prešovskej univerzite v Prešove*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 202 – 231. ISBN 978-80-555-1521-2.

Sabol, J. (2012): Prednáška *zo všeobecnej jazykovedy* на Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach v novembri 2012.

Sipko, J. (2016): Hodnoty v jazyku. In: *Dynamické procesy v súčasnej slavistike. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 3. – 4. novembra 2016 pri príležitosti 80. narodenín doc. PhDr. Vasilu Jabura, CSc., a 20. výročia založenia lektorátu bulharského jazyka na Prešovskej univerzite*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 18 – 25. ISBN 978-80-555-1638-7.

ОСВІТА РУСИНІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПСКОЇ ХАРТЫ РЕГІОНАЛЬНИХ АБО МІНОРИТНИХ ЯЗЫКІВ (1)

Абстракт

Європейська харта регіональних або міноритних языків, котра є в Словацькій республіці платна од 1. януара 2002, творить контрольний механізм на оцінювання дотримованя ей норм у сінгнатарській державі з цілём дати подля потреби рекомендації на зліпшіня легіслативы, політики і практики. Основным елементом того поступу є Выбор експертів, котрого главнов задачов є перевірити реалну сїтуацію регіональних або міноритних языків в даній державі, дати Выбору міністрів Рады Европы оцінювання дотримованя приятых повинностей сінгнатарьсков країнов а кідь треба, то вызывати членську країну к высшій мірі заангажованости. З цілём злегшыти тоту задачу Выбор міністрів прияв основу імплементачных справ, котры членська держава має повинность предкладати генералному таємникови Рады Европы в тройрічных ціклах. Дотеперь СР передложила 4 імплементачны sprawy і Выбор експертів выпрацовав свої sprawy з оцінюєм к трём з них. Штудія аналізує сїтуацію і проблеми повязаны з повнінем приятых повинностей харты языків Словацьков республік в статі 8 – Освіта і їх оцінювання Выбором експертів Рады Европы.

* * * * *

The European Charter for Regional or Minority Languages, operative in Slovakia from January 2002, provides a control mechanism for evaluating the application of its provisions in each contractual country with the goal of giving recommendations for legislative, political, and practical improvement, if needed. This mechanism is in the form of a panel of experts, whose major task is to research the actual situation of the regional or minority languages in a given country. The panel is also to provide to the Commission of Ministers of the Council of the European Union an assessment of how the contractual country is holding to the obligations in case there should be a need to press that member state to rise to a higher level of engagement. To facilitate this task, the EU Commission of Ministers adopted a structure for the implementation reports which the contractual country has the responsibility of transmitting to the secretary of the EU in three-year cycles. Up to now, the Slovak Republic has produced four implementation reports, and the panel of experts has prepared its assessment report to three of them. The present article analyzes the condition of and issues connected with the full implementation of the obligations of the charter by the Slovak Republic in article 8: Education and evaluation by the panel of experts of the Council of Europe.

В Европі на території многих держав жыють регіонально заложены автохтонны группы, котры комунікують языком іншакым од переважной части жытелїв. Є то природный наслідок історічного розвою, в котрім формованя держав не проходило лем подля языково дефінованых правил, і в котрім малы группы были абсорбованы векшыма. Демографічна сїтуація регіональных і міноритных языків ся рушає міджі дакількома тисячами аж по дакілько мільонів ужывателїв і в залежности од того ся одлишують законы і практика каждой державы. Про вшыткы зістає сполочным знаком векша або менша міра неістоты. Під впливом модерной цивілізації, а в першій ряді масмедій, неприязной політичної сїтуації або владной політики асіміляції, стоять регіональны або міноритны языки в сучасности перед вызначныма грозбами, на котры уже довшыи час указовали різны органы Рады Европы.¹ Фактом є, же Договор о охрані людських прав і

основных слобод² в статі 14 установлює принцип недискримінації, главно заказує дискримінацію заложену на языку або приналежности к народностній мінориті. Хоць то было важне діло, дотыкало ся лем індивідуального права – не быти выставлений дискримінації – але хыбила ту сїстема позитивной охрани міноритных языків і груп бісідуючих тыма языками.³ В році 1961 Парламентне згромаждїня Рады Европы вызвало к охранныму кроку на доповнїня Европского договору створеного на гарантованя права міноритных груп на властну культуру, властный язык, на основаня школ і т. д. Напослідок в році 1981 Парламентне згромаждїня Рады Европы⁴ прияло Рекомендацію ч. 928 о проблемах освіти і культуры в міноритных языках і діалектах Европы і в тім самім році Европський парламент выдав резолюцію, котра ся тыкає того вопросу.⁵ Обидва документи принесли заключіня, же треба сформуловати харту

регіональних або міноритних мов і культур. На основі того тогдышня Стала конференція місних і регіональних органів Європи (ЦЛРАЕ)⁶ вирішила взяти на себе приправу Европской харты регіональних або міноритних мов з оглядом на задачу, котра чекать регіональні і місні органи в одношію к мовам і культурам на місній і регіональній уровни.

Вступна робота перед выготовлїнем харты бра-ла до увагы і справу о актуальнім ставі регіональних і міноритних мов в Европі, а в році 1984 громадну діскузію, на котрій взяло участь 250 людей репрезентуючих веце як 40 мов. Концепт харты був розроблений з помочов групы експертів. Наконець Стала конференція у своїй Резолюції ч. 192 з року 1988 запропоновала текст харты, о котрім ся вирішило, же буде мати штатут договору. Наслїдно заложыв Выбор міністрів *ad hoc* міджвладну Комісію експертів на регіональні і міноритні мовы одповідну за выпрацованя харты, котра зачала свою роботу кінцем рока 1992. Комісія експертів на регіональні і міноритні мовы конзултовала і взяла до увагы погляды многих спеціалізованих выборов Рады Европы. Харта была схвалена як договор Выбором міністрів на 478. засіданю делегацій міністрів 25. юна 1992, а отворена на підпис была 5. новембра 1992 у Штрасбургу.⁷

Цілі харты

Як ся ясно уводить у Преамбулі договору, найглавнїшим цілем харты є ей кулурный характер. Взникла на охрану і підпору регіональних і міноритних мов як огроженого аспекту европской културной дідовизны. З той причіны не обягує лем антідискриміначну клаузулу тыкаючу ся хоснованя тых мов, але і становлює крокы, котры отворяють можности активной підпору регіональних і міноритних мов з цілем забезпечіти хоснованя регіональних або міноритних мов **в области освіти і медій і одобрити їх хоснованя і в судній сфері, в урядній сфері, в соціалнім і економічнім животі і в културных активітах.**⁸ Так бы ся дала досягнути і компенсація невыгодных условий з минулости і даны мовы бы ся заховали і розвивали як жива часть европской културной ідентіты.

Штруктура харты

Харта є зложена з Преамбулы, пятёх частей і 23 статей:

ЧАСТЬ I – Общі установлїня

ЧАСТЬ II – Цілі і прінціпы дефінованы на основі статі 2, абз. 1 (Ст. 2, абз. 1: „Каждый член договора ся завязує дотримовати установлїня уведжены в части II в одношію ку вшыткым регіональным або меншыновым мовам, котрыма ся бісїдує на ёго території і котры корешпондують з обягом понятя в Статі 1.“⁹);

ЧАСТЬ III – Крокы на підпору вжива-

ня регіональних або міноритних мов у цивільнім животі подля повинностей уведжены в Ст. 2 абз. 2 (Ст. 2 абз. 2: „В одношію ку каждому мову, котрый ся уведе при ратїфікації, прятю або одобрїню подля Ст. 3, ся каждый член договору завязує повнити мінімально 35 абзаців або букв выбраних з установлїнь части III той харты, причім мінімально три мусять быти выбраны із статей 8 і 12 а еден із статей 9, 10, 11 і 13.“¹⁰);

ЧАСТЬ IV – Дотримованя харты (обягує установлїня процесу реалізації, главно заложїня Выбору експертів Рады Европы на моніторованя дотримованя харты);

ЧАСТЬ V – Заклучны установлїня

Харта на єднім боці становлює просты прінціпы в части II, котры ся односять на вшыткы регіональні і міноритні мовы, на боці другім, часть III харты обягує комплекс спеціфічных кроків тыкаючих ся позиції регіональних і меншынових мов в різних сферах общественного живота: окремы державы можуть слободно в рамках своїх можностей выбрати, котры з тых установлїнь ся будуть односити ку каждому мову хоснованому на їх території. Тота флексібілность бере до увагы великы розділы в реалній ситуації регіональних і міноритних мов (кількость вживателїв, ступїнь роздробености, і т. д.). Окрем того бере огляд і на фінанції споены з многыма установлїнями харты і на різны справны і фінанчны можности европских держав. В тім контексті є важне, жебы країны могли припоїти к выбраним повинностям і далшы пізніше, кідь ся їх правна ситуація зліпшить або їм то дозволять їх фінанчны можности.¹¹

Общі інформації о процесі підписаня харты Словацьков републиков (СР)

Як сьме уж повіли, Европска харта регіональних або міноритних мов (дале лем „харта“) была в Штрасбургу отворена на підпис членськыма штатами Рады Европы 5. новембра 1992. В мені Словацькой републикы (дале „СР“) была харта підписана в Штрасбургу 20. фебруара 2001. Народна рада СР схвалила прятя харты резолюціов ч. 1497 з 19. юна 2001. Президент СР ей ратїфіковав 20. юла 2001 а ратїфікачна листина была уложена і зареєстрована у депозітаря, генерального таємника Рады Европы, 5. септембра 2001. Харта зачала платити од 1. марца 1998 на основі Статі 19 абз. 1, а про СР зачала платити од 1. януара 2002 на основі Статі 19 абз. 2. Текст харты був опублікований в Збірці законів під чїслом 588/2001.¹²

Европска харта регіональних або міноритних мов створює контрольный механїзм на оцінєваня дотримованя харты в членській державі з цілем дати подля потреби рекомендації на зліпшіня легіслативы, політїкы і практикы. Основным елементом того поступу є Выбор експертів створеный подля Статі 17 харты. Ёго главным цілем є становити реалну ситуацію регіональних або меншынових мов у даній державі, дати Выбору міністрів оцінїня дотримованя

повинностей членським штатом і в випаді потреби вызивати членський штат на поступне досягання бівшой міры заангажованости. На злегшіня той задачі Выбор міністрів в навязности на Статю 15 абз. 1 прияв основу імплементацных справ, котры мае членський штат повинность предкладати генералному таёмникови Рады Европы. Влада даной країны тоту справу опублікує. Спомянута основа выжадує од держав інформації о конкретнім дотримованю харты, о общій політиці про языки хранены подля части II харты і деталніший опис вшиткых кроків, котры были прияты на реалізацію установлїнь выбратых про каждый язык храненый подля части III харты. Першов задачов Выбору є зато перевірити інформації уведжены в періодічній справі про вшиткы релевантны регіоналны і мінорітны языки на території даной державы.

Задачов Выбору є оцінити ествующі правны акты, предписы і реалну практику імплементацї регіоналных або меншыновых языків у кождім штаті. З тым цілём Выбор прияв властны робочі методи: зберать інформації од компетентных органів і з незалежных здроїв в рамках державы з цілём дістати правдивый і обективный образ о реалній языковій сітуації; по первістнім перевіріню періодічної справы, кідь треба, Выбор предложить даному штату даскілько вопросів тыкаючіх ся неясных або в справі недостаточно поясненых проблемів; по тім писомнім поступі делегація Выбору експертів звычайно іде до даной державы з цілём перевірити сітуацію на місті, де ся стрітить зо субектами і організаціями, котрых робота є тісно звязана з вжыванём релевантных языків, і конзултує з органами проблемы, на котры была упозорнена. По завершіню даного поступу Выбор експертів выпрацує свою властну оцінюючу справу, котру предкладать Выбору міністрів ведно з пропозиціями на рекомендації, котры може Выбор міністрів на основі свого рішїня адресовати даному членському штату.¹³

Дотеперь СР передложила 4 справы о імплементації харты в СР – в роках 2003, 2008, 2012, 2014, і Выбор експертів выпрацовав свої оцінюючі справы к трём з них – в роках 2006, 2009, 2012¹⁴ а тыж предложыв рекомендації владі СР.¹⁵ В році 2014 СР предложила 4. справу о імплементації харты в СР¹⁶ а в септембрї 2015 в СР проходило 4. моніторованя Выбору експертів.¹⁷

Пріяты харты Словацьков републікыв виходить з *Програмового выголошїня влады Словацькой републіки* (часть IV. 4. Д Загранічна політика) з року 1998,¹⁸ в котрім є зафіксована підпора ей підписаня. Влада СР в пунктї 39 запису із засіданя з 12. юла 2000 повірила Міністерство заграничных діл в септембрї 2000, жебы – як координатор доїднованя міджінародных догод – про- дискутовало з конкретныма заінтересованыма резортами вопросы выплываючі з приступу СР ку харті.

При уложїню ратїфікачнїи листины зробила СР выголошїня:

„1. СР выголошує, же прияту харту буде імплемента-

товату) в згодї з Уставов СР і приятыма міджінародныма договорами, котры гарантують рівноправность жытелїв перед законом без огляду на їх походжіня, расу, віру або народность, з цілём підпорвати европску языкову дідовизну без пошкоджїня вжываня штатного языка.

2. СР выголошує подля Статї 1 буквы б) харты, же понятия „терїтотїя, на котрій ся вжывать регіоналный або мінорітный язык,“ ся тыкають сел/міст подля наряджіня влады СР ч. 221/1999 З. 3, котрым ся выдає список сел/міст, в котрых жытелї СР, яки належать к народностній меншыні, творять мінімално 20% жытелїв, з 25. августа 1999, а то враховано імплементації ей Статї 10.

3. Подля Статї 3 абз. 1 харты „рєгіоналныма або меншыновыма языками“ в СР суть языки: болгарський, чеськый, хорватський, мадярський, німецькый, польскый, ромскый, русинський і український.¹⁹

Імплементація харты (подля ей Статї 2 абз. 2²⁰) про **русинський язык**²¹ ся тыкають тых статей:

Статя 8 – Освіта – абз. 1 буква а) пункт іі, буква б) пункт іі, буква ц) пункт іі, буква д) пункт іі, буква е) пункт іі, буква ф) пункт іі, буквы г), г), і);

Статя 9 – Юстіція – абз. 1 буква а) пункты іі, ііі, буква б) пункты іі, ііі, буква ц) пункты іі, ііі, буква д), абз. 3;

Статя 10 – Справны органы і верейны службы – абз. 1 буква а) пункты ііі, ііі, абз. 2 буквы б), ц), д), ф), г), абз. 3 буква ц) абз. 4 буквы а), ц), абз. 5;

Статя 11 – Медїі – абз. 1 буква а) пункт ііі, буква б) пункт іі, буква ц) пункт іі, буква д), буква е) пункт і, буква ф) пункт іі, абз. 2 і 3;

Статя 12 – Культурна робота і культурны інштїтуції – абз. 1 буквы а), б), ц), д), е), ф), г), абз. 2 і 3;

Статя 13 – Економічний і соціалный живот – абз. 1 буквы а), б), ц), абз. 2 буква ц);

Статя 14 – Черезгранічна сполупраца – буква а).

Органы і організації створены на охрону меншыновых языків в СР

В СР не є створеный шпецїалный штатный орган замїряный лем на імплементацію харты враховано вопросу охраны регіоналных або мінорітных языків. Охрана мінорітных языків є інтегралнов частїв шыршой охраны народностных меншын імплементацї на різных уровнях охраны основных людських прав і слобод. На уровни влады проблемы народностных меншын і етнічных груп враховано охраны языків меншын спочатку были в компетенції підпредседы влады СР про европску інтеграцію, людскы права і меншыны, од року 2012 суть в компетенції Уряду уповномоченого влады СР про народностны меншыны Уряду влады СР.²² Порадным органом влады в уведженых вопросах спочатку была Рада влады СР про народностны меншыны і етнічны группы, в котрій были заступлены представителї

народностных меншын (резолюція влады ч. 27 з 1. януара 2001), од року 2011 є то

Выбор про народностны меншыны і ентічны группы,²³ котрый є сталым одборным органом

Рады влады СР про людьскы права, народностны меншыны і родову рівноправность у вопросах народностных меншын і етнічных груп і їх членів і в области імплементації харты подля Ст. 7 абз. 4 харты і Рамкового договору на охрану народностных меншын подля Ст. 15 договору. Має функцію конзултативного органу в ділах участі членів народностных меншын і етнічных груп в рішаню проблемів народностных меншын і етнічных груп подля Ст. 34 абз. 2 буквы ц) Уставы СР. Окремы міністерства акцептують у россягу своїх компетенцій уведжены вопросы при повнію правных предписів. Уставный суд Словацькой републики вирішує о поданях тыкаючих ся охраны уставных прав жытелів

враховано права на вживаня языка народностных меншын.

Европска харта регіональных або мінорітних языків має подля Ст. 7 абз. 5 Уставы СР **предность** перед законами. Сучасно іде о міджінародный договор, на імплементацію котрого треба подробнішу внутродержавну правну управу. Векшына релевантных внутродержавных предписів управляючих вопросы зафіксованы в харті, была прыята іщі перед підписанєм харты. Многы з них были пізніше змінены або доповнены.²⁴

(Переклад із словацького языка
Бк. Катаріна Петрусова.)

Позначкы

- 1 http://www.europskaunia.sk/rada_euroпы
- 2 http://wayback.archiveit.org/2172/20101103203511/http://www.radaeuroпы.sk/swift_data/source/dokumenty/Dohovory/SVK_CONV.pdf
- 3 http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf
- 4 <http://assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>
- 5 https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_sk.pdf
- 6 http://www.zmos.sk/kongres-miestnych-a-regionalnych-samosprav-pri-rade-euroпы-clrae.phtml?id3=26578&module_action__63953__id_art=21989
- 7 https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_sk.pdf
- 8 Ладжіньскый, Ш.: Словенсько і Европска харта меншиновых або регіональных языків. In: *Народны новинкы*, XI, 5-8, 2001, с. 1-3.
- 9 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056, č. 229, доступне онлайн на [https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42C-C125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42C-C125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056, č. 229, доступне онлайн на [https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42C-C125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42C-C125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

11 http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-121252?prefixFile=m_

12 www.zbierka.sk/sk/.../588-2001-z-z.p-6135.pdf

13 Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov, доступне онлайн на http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

14 Діскусія Русинів з незалежним выбором експертів Рады Европы. In: *Народны новинкы*, XXII, 6, 2012, с. 2; Зозуляк, А.: Дакотры проблемы русиньской культуры. In: *Народны новинкы*, XXII, 6, 2012, с. 2; Плішкова, А.: Приоріты Русинів у навчально-выховній сфері. In: *Народны новинкы*, XXII, 6, 2012, с. 2.

15 http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

16 https://lt.justice.gov.sk/Attachment/Charta%20jazykov_4_sprava_docx.pdf?instEID=1&attEID=75083&docEID=408146&matEID=7922&langEID=1&Stamp=20150130141923640

17 Медвідь, П.: Русины Словакії на стрічі з експертами Рады Европы. Доступне онлайн на <http://www.lem.fm/rusinyi-slovakiyi-na-strichi-z-ekspertami-radyi-evropyi/>

18 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky od 30.10.1998 do 15.10.2002 „доступне онлайн на http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf

19 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, доступне онлайн на [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

20 В одношіню ку каждому языку, котрый ся уведе при ратіфікації, прыятю або одобріню подля Ст. 3, ся каждый член договору завязує повнити мінімално 35 абзців або букв выбранных з установлінь части III той харты, причім мінімално три мусять быти выбраны із статей 8 і 12 а еден із статей 9, 10, 11 і 13. Позерай Европска харта regionálnych alebo menšinových jazykov, čl. 2, ods. 2. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, с. 6056-6057.

21 Плішкова, А.: Харту характерізує діференцованый приступ к меншынам СР. In: *Народны новинкы*, XI, 5-8, 2001, с. 3; Bandurič, I.: Европска Charta a jej plnenie v podmienkach Rusínov SR. In: *Народны новинкы*, XXII, ч. 7 – 8, с. 1-2, ч. 9, с. 2, 2012.

22 <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk>

23 <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/>

24 Legislatívny rámeц pre jazyky menšín v Slovenskej republike, доступне онлайн на http://www.niton.sk/documents/89-717-7081-legislativny_ramec_pre_jazyky_mensin_v_slovenskej_republike.pdf

РУСИНЬСКО-РОСІЙСКЫ ФРАЗЕОЛОГІЧНЫ ЕКВІВАЛЕНТЫ ІЗ ЗВІРЯЧІМ КОМПОНЕНТОМ (2)

(Закінчіня з попереднёго чїсла часопису.)

Компарація русиньско-російських фразеологічних еквівалентів і міра їх згоды

Велику згоду русиньско-російських фразеологізмів мож объяснити тым, же тоты языки мають обшу языкову базу, бо обидва належать до выходной группы славянських языків. Зато, же іде о народы близкы в етнічнім і языковім одношіню, суть про них у великій мірі общі і образны асоціації, котры суть зафіксованы у фразеології. Іде о еднеке назераня чоловіка на світ.

Менталны знакы народа, як і ёго культура представляють нееднотный яв: ведно з народностно-шпеціфичными знаками ся в менталности одражають тыж міджінародны і універзалны, общі про людей характерістікы. Інтернаціоналными ся являть фразеологізмы, котры ся дістали до різних языків переважно із текстів античных і середнёвічных писателїв, знамых у світовій літературі. Богатым жрїдлом інтернаціоналных фразеологічных

єднїць суть фразеологізмы церьковно-книжного походжіня, респ. біблїчного ці евангелїчного. Інтернаціоналными суть і фразеологізмы походжінем близкы або тотожны подля свого історїчного розвитку, якы належать к общетїмологїчному фонду (Фирсова 2012: 179).

На компарацію русиньських і російських фразеологізмів сьме выбрали фразеологізмы із звїрячїм компонентом **пес'**, котры сьме выексцерповали із словника Д. Попа. Доведна сьме нараховали 32 русиньських фразем і паремій з компонентом **пес'**. Є то репрезентатївна взорка фразеологізмів, на основі котрой попробуєме указати міру згоды і одлишности русиньських фразеологізмів з їх російськыма еквівалентами.

В рамках компарації задїлюєме фразеологізмы до чотырех групп подля того, в якїм розсягу суть еквіваленты згодні з формалного боку.

Выексцерпованы фразеологізмы розділіме до групп з погляду міры тотожности їх формы на:

1. Фразеологізмы, котрых форма є тотожна, называеме **повными еквівалентами**. Мають еднеке лексічне зложіня і граматїчну структуру. Ту задїлюєме:

русиньский фразеологізм	російский еквівалент
богатый як пес на блыхы (богатый, ги пес на блыхы, Поп 2011, с. 6)	богатый как собака на блохи
брехливого пса далеко чути (брехливого пса далеко чути, Поп 2011, с. 7)	брешущую собаку далеко слышно
гнати як пса (кіряти, ги пса, Поп 2011, с. 15)	знать как собаку
жыють як пес із мачков (жывуть, ги пес из мачков, Поп 2011, с. 28)	живут как собака с кошкой
гойть ся, як на псови (гойтиться, ги на псови, Поп 2011, с. 30)	заживает на нем, как на собаке
злого пса і по смерти довго памнятають (злого пса и по смерти довго памнятавуть, Поп 2011, с. 32)	злую собаку и после смерти долго помнят
лащїти ся як пес (лащитися ги пес, Поп 2011, с. 45)	ласкаться как собака
лїнивый як пес (лїнивый ги пес, Поп 2011, с. 46)	ленивый как собака
пан радый псови, а не хвостови (пан радый псови, а не хвостови, Поп 2011, с. 70)	пан радуется псу, а не хвосту
зато пес махатъ хвостом, бо хвіст не годен махати псом (за того пес махатъ хвостом, ош хвўст не годен махати псом, Поп 2011, с. 74)	потому пес махает хвостом что хвост не может махать псом
легше їмити брехача, як хромого пса (легше имити брехача, ги хромого пса, Поп 2011, с. 75)	проще поймать брехуна, чем хромого пса
пес і на честного гавкати буде (пес и на чесного гавкати буде, Поп 2011, с. 80)	собака и на честного лаять будет
песї/псячі голоса не ідут на небеса (письї голоса не идут на небеса, Поп 2011, с. 81)	собачьи голоса не идут в небеса

Найбївше заступлїня мають повны фразеологічны еквіваленты. Тота група представлять веце як єдну третину із порівнованой взоркы, точнїше 41%, што чїслом творить доведна 13 фразеологізмів із 32 порівнованых.

При порівнанню русиньських і російських фразеологічных єднїць в першій групі можеме відїти повну згоду ру-

синьських і російських фразеологічных єднїць. Тоты фразеологізмы мають общославянське походжіня, респ. дакотры із них (напр. *жыють як пес із мачков*) суть інтернаціоналізмами. Русиньський фразеологізм і ёго російський еквівалент суть з коншструкчного погляду єднакым

тіпом, то значить, же ся в них захоплює то-
тожна конштрукція. Розділ міджі нима є лем
в інакшій роді звірячого компонента (*пес – соба-
ка*).

2. Фразеологізми, котры не суть повныма еквіва-

лентами, но з **формального боку** ся **барз подобають**
і одлишують ся лем у малій мірі. Може ту йти о малый
граматічний ці синтаксічний розділ, або є змінений
дакотрый із лексічних компонентів фразеологізма. Ту
заділюємо:

русинський фразеологізм	російський еквівалент
<i>гойть ся, як на псови</i> (<i>гойтисья, ги на псови,</i> Поп 2011, с. 30)	<i>заживает на нем, как на собаке</i>
<i>і пес ся тогды збісить, коли му найліпше</i> (<i>и пес ся</i> <i>тогды збісить, коли му май горазд,</i> Поп 2011, с. 36)	<i>и собака с жиру бесится</i>
<i>набрати ся як пес вушей</i> (<i>набраться ги пес вуши,</i> Поп 2011, с. 51)	<i>набраться как собака рывьев</i>
<i>не кори ся із псом, та тя не укусить</i> (<i>не корися</i> <i>из псом, та тя не укусить,</i> Поп 2011, с. 56)	<i>не дразни собаку – не укусит</i>
<i>не позерай на пса, а на того, чій пес</i> (<i>не позерай</i> <i>на пса, ай на того, чий пес,</i> Поп 2011, с. 61)	<i>не смотри на собаку, а смотри, чья она</i>
<i>дай конёви вівса, пак го гонь як пса</i> (<i>дай коньови</i> <i>вўса, пак го кірай ги пса,</i> Поп 2011, с. 80)	<i>сначала лошадь покорми, потом уже ее гони</i>
<i>німый пес кусать</i> (<i>німый пес кусать,</i> Поп 2011, с. 62)	<i>не той собаки бойся, что громко лает, а той, что исподтишка кусает</i>

Другу групу творять фразеологізми, в котрых на-
ходиме з формального боку малы розділы в окремых
языковых ровинах. До той групи сьме заділили 7 фра-
зеологізмів із 32 порівнованих, што представлять 22%.
Тоты фразеологізми мають еднаке походжіня і еднако-
го мотиванта – зоонім. В процесі вживаня і передаваня
фразеологізмів з генерації на генерацію носителі языка
дакотры фразеологізми собі приспособлюють. Мож по-
вісти, же каждый язык є унікатний своїма виражаючіма
і называючіма можностями, што ся проявлює і в рамках
даной групи фразеологізмів.

З конштрукчного погляду в даных еквівалентах ся
захоплює тот самый тіп. Но можеме ту відіти і даякы
розділы. Розділнов із синтаксічного боку є фраза *і пес*

ся тогды збісить, коли му найліпше, котра і в росій-
скім языку має речинёву конштрукцію (*и собака с жиру*
бесится), но в рамках русинського языка є ей форма
росшырена, представлять зложено речиня. Подобным
припадом є і фразеологізм *німый пес кусать*, котрый має
в російскім языку форму зложеного речиня (*не той соба-
ки бойся, что громко лает, а той, что исподтишка куса-
ет*). В рамках обидвох языків суть тоты фразеологізми
мотивованы зоонімом ‚пес‘ і з конштрукчного боку пред-
ставляють фразу.

1. Фразеологізми з **інакшым звірячим компонен-
том** – належать ід анімалістічным фразеологізмам,
но в русинскім і в російскім языку суть мотивованы
одлишныма звірятами. Ту заділюємо:

русинський фразеологізм	російський еквівалент
<i>нігда із пса солонина не буде</i> (<i>нигда из пса</i> <i>солонина не буде,</i> Поп 2011, с. 12)	<i>вороне соколом не быть</i>
<i>бреше як пес</i> (<i>бреше, ги пес,</i> Поп 2011, с. 12)	<i>врет, как сивый мерин</i>
<i>голоден і пес не гавкать</i> (<i>голоден и пес не</i> <i>гавкать,</i> Поп 2011, с. 17)	<i>голодной курице просо снится</i>
<i>із пса нігда не буде солонина</i> (<i>из пса нигда не буде</i> <i>солонина,</i> Поп 2011, с. 79)	<i>сколько утка не бодрись, а лебедем не быть</i>

Третя група є кількостёв найменша. Заділили сьме
до нёй штири фразеологізми, што творить лем 12%.
Найбівшым розділом в даных фразеологічних еквіва-
лентах є їх звірячий компонент, котрым суть мотивованы.
Конкретны виражіня в російскых фразеологізмах не
суть звязаны із псом, але з другыма звірятами.

Подля класіфікації з конштрукчного погляду можеме
повісти, же еквіваленты представляють еднакый тіп
з погляду їх конштрукції. Хоць даякы синтаксічны
розділы ту видіти мож. Наприклад, фразеоло-
гізм *із пса нігда не буде солонина* має в ру-
синскім языку конштрукцію простого

речиня, а в російскім языку є тот фразеологізм зложеном
речинём (*сколько утка не бодрись, а лебедем не быть*). Но
в обидвох языках їх заділюємо ід фразам.

1. Фразеологізми, котры **не мають** в російскім языку
еквівалент зо звірячим компонентом – мають еднаке
значіня, яке є але виражене другыма лексічныма ком-
понентами. Їх структура є цалком інакша. Покры в єднім
языку можуть мати фразеологізми неречинёву структу-
ру, їх еквівалентом у другім языку може быти паремія.
Ту заділюємо:

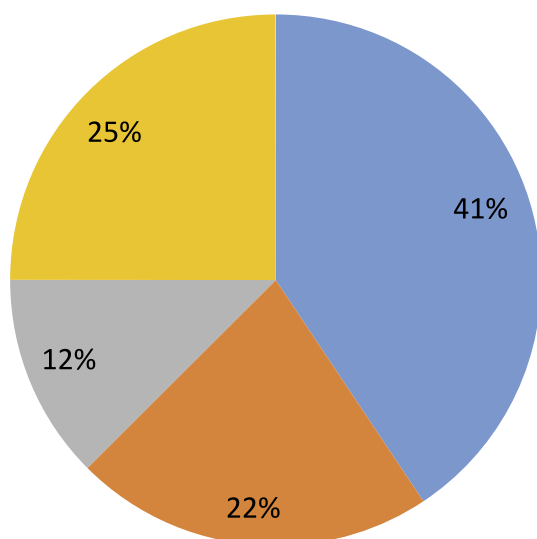
русинський фразеологізм	російський еквівалент
<i>голоден як пес</i> (<i>голоден, ги пес</i> , Поп 2011, с. 17)	<i>голоден, будто век не едал</i>
<i>не навчить ся пес плавати, докы ся му у вуха не наллїє</i> (<i>не навчиться пес плавати, докіль му ся у вуха не наллє</i> , Поп 2011, с. 18)	<i>горький опыт учит</i>
<i>загойть ся, як на псови</i> (<i>загойтсья, ги на псови</i> , Поп 2011, с. 23)	<i>до свадьбы заживет</i>
<i>як псови пята лабу</i> (<i>ги псови пята лабу</i> , Поп 2011, с. 38)	<i>как камень на шее</i>
<i>кобы пес не сра, та бы пук</i> (<i>кобы пес не с...в, та бы пук</i> , Поп 2011, с. 41)	<i>коли б жил покойничек, так бы не помер</i>
<i>пес псови брат</i> (<i>пес псови брат</i> , Поп 2011, с. 67)	<i>одна думка, одно сердце</i>
<i>мачка-псови, а пес-хвостови</i> (<i>мачка-псови, а пес-хвостови</i> , Поп 2011, с. 78)	<i>сказал кум куме, кума свату, а сват брату, и пошел разговор со двора на двор</i>
<i>пес пса по хвості познає</i> (<i>пес пса по хвосту спознає</i> , Поп 2011, с. 90)	<i>черт черта узнает по рожкам, а ведьма ведьму – по хвосту</i>

При порівнянні русинських і російських фразеологічних одиниць, заділених до 4. групи, найвеце ся проявляють як языковы одлишности, так і одлишности тіпічны про фразеологію тых языків. Тота група в нашій класифікації має друге найбівше заступління. Вісем фразеологізмів, котры сьме ту заділили, творить доведна 25%. Порівнованы фразеологізми мають в тых языках інакшу конштрукцію. Покры в русиньскім языку сьуть даны фразеологізми мотивованы зоонімом ‚пес‘, в їх російських еквівалентах ся єднаке значіня передає цел-

ком іншакым лексічным зложінєм. Великы розділы сьуть і в конштрукції конкретных еквівалентів. Покры в єднім языку мають форму простого речіня, в другім функціонують з росшыренов зложноречінєвов конштрукціов. В русиньскім языку є фразеологізм *загойть ся, як на псови* усталеным порівнанєм, в російскім языку є то фразеологічне зрощіня, котре не має форму порівняня (*до свадьбы заживет*).

Міру згоды русиньско-російських фразеологізмів з компонентом ‚пес‘ з формального боку демонструє граф:

Міра згоды русиньско-російських фразеологічних еквівалентів з формального боку

- 1. повны фразеологічны еквіваленты
- 2. фразеологізми з малов міров одлишности
- 3. фразеологізми з інакшым звірячїм компонентом
- 4. фразеологізми з цалком інакшов штруктуров і лексічным зложінєм

При зобціню нашого членія фразеологізмів бы сьме першы дві групы фразеологізмів заділили ід еднакым, общім по свой мотіваціі і формі русиньско-російським фразеологічним еквівалентам. Третья і четверта група фразеологізмів зась презентує розділы фразеологічных єдніць, то значіть фразеологізмів, в котрых ся еднаке значіня выражать помочов іншого лексічного зложія фразеологізмів.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонякова 2011 – Антонякова Д. Русская фразеология в зеркале суеверия. Прешов: Издательство ФФ ПУ, 2011. 177 с.
- Becker 2007 – Becker U. Slovník symbolů. Praha: Portal, 2007. 351 p.
- Белова 2015 – Белова О. В. Славянская мифология: коза, козёл [онлайн]. [цит. 2015-06-05]. Доступне на: <http://pagan.ru/slowar/k/koza8.php>
- Bural' et al. 2002 – Bural' et al. Uličská dolina. Humenné: Redos, 2002. 112 с.
- Вархол, Івченко 1990 – Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, 2002. 159 с.
- Zajinc 2015 – Zajinc J. Koza [онлайн]. [цит. 2015-06-05]. Доступне на: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=4223>
- Мокиенко 1975 – Мокиенко В. М. В глубь поговорки. Москва: Просвещение, 1975. 174 с.
- Мокиенко и др. 2005 – Мокиенко В. и др. Русская фразеология: историко-этимологический словарь. 3. издание. Москва: Астрель, 2005. 928 с.
- Поп 2011 – Поп Д. Русиньско-українсько-руський и русско-русинско-український фразеологические словари. Ужгород, 2011. 243 с.
- Popelková 2015 – Popelková K. Pes. [онлайн]. [цит. 2015-06-15]. Доступне з: http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=2721&no_cache=1&sword_list%5B%5D=pes
- Stěpanova et al. 2014 – Stěpanova, L. et al. Rusko-česko-slovenský slovník frazeologických synonym. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. 394 с.
- Фирсова 2012 – Фирсова И. М. К вопросу изучения национального и интернационального компонентов во фразеологии. In Гуманитарные и социальные науки [онлайн]. 2012, № 1, с. 177-183. [цит. 2015-06-19]. Доступне з: http://hses-online.ru/2012/01/10_02_20/21.pdf. ISSN 2070-1403.
- Ябур и др. 2007 – Ябур В. и др. Русиньска лексіка. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2007. 348 с.

REFERENCES

- Antonyak 2011 – Antonyak D. Russkaya frazeologiya v zerkale sueveriya. Preshov: Izdatelstvo FF-PU, 2011. 177 p. [in Russian].
- Becker 2007 – Becker U. Slovník symbolu. Praha: Portal, 2007. 351 p. [in Czech].
- Belova 2015 – Belova O. V. Slavyanskaya mifologiya: koza,kozyol [online]. [cit. 2015-06-05]. <http://pagan.ru/slowar/k/koza8.php>. [in Russian].
- Bural' et al. 2002 – Bural' et al. Ulichska dolina. Humenne: Redos, 2002. 112 p. [in Slovak].
- Varkhol, Ivchenko 1990 – Varkhol N., Ivchenko A. Frazeologichnyi slovyk lemkiivskikh hovirok skhidnoyi Slovachchyny. Bratislava: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo 2002. 159 p. [in Ukrainian].

- Zayints 2015 – Zayints J. Koza [online]. [cit. 2015-06-05]. <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=4223> [in Slovak].
- Mokiyenko 1975 – Mokiyenko V. M. V glub pogovorki. Moskva: Prosveshcheniye, 1975. 174 p. [in Russian].
- Mokiyenko i dr. 2005 – Mokiyenko et al. Russkaya frazeologiya : istoriko-etimologicheskii slovar'. 3. izdaniye. Moskva: Astrel', 2005. 928 p. [in Russian].
- Pop 2011 – Pop D. Rusynsko-ukrayynsko-ruskyyi y rusko-rusynsko-ukrayynskii frazeologicheskiiye slovary. Uzhhorod, 2011, 243 p. [in Rusyn].
- Popelkova 2015 – Popelkova K. Pes. [online]. [cit. 2015-06-15]. http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=2721&no_cache=1&sword_list%5B%5D=pes
- Styepanova et al. 2014 – Styepanova et al. Rusko-Chesko-Slovenski slovník frazeologických sinonim. Olomouts: Univerzita Palatskeho, 2014. 394 p. [in Chek].
- Shikhova 2005 – Shikhova T. M. Intenachional'naya frazeologiya v diakhronicheskom i sinkhronicheskom aspektakh. Arkhangeľsk // Firsova 2012 – Firsova I. M. K voprosu izucheniya natsional'nogo i internatsional'nogo komponentov vo frazeologiyi. [online]. Moskva: Mgogi. [cit. 2015-06-19]. http://hses-online.ru/2012/01/10_02_20/21.pdf. [in Russian].
- Yabur et al. 2007 – Yabur V. et al. Rusinska leksika. Pryashiv: Rusyn i Narodny novynky, 2007. 348 p. [in Rusyn].

Три зміны

Перша зміна: Русиньське періодікум *Русин* виходило із підназвов: **культурно-христіанський часопис**. Тоту підназву часопис мав од самого зачатку выдаваня і намагали сьме ся публіковати і статі церьковного ці духовного характеру, і так в рамках можностей сьме супловали хыбуюче христіанське періодікум, але по взнику часопису *Артос* тота наша роль помалы заникала. В послідніх роках *Русин* публікує статі научны, одборны і літературны, зато од 1. 1. 2017 часопис буде виходити з підназвов: **одборный і літературный часопис** з тым, же про літературну рубріку **Поздравліня Русинів** хочеме выділити 8 сторінок, як то видно уж в першім ціслі часопису.

Друга зміна: Зато, же в часописі буде 8 сторінок літературной рубрікы, хочеме *Русина* выдавати **не на 24 сторінках, але на 32 сторінках**. Самособов, вшытко буде то залежати од штатной дотаціі.

Третья зміна: Тым, же *Народны новинкы* од 1. 1. 2017 мало бы выдавати ОЗ Русиньска оброда на Словеньску, стратив ся змысел назвы нашого обчаньского здружіня Русин і Народны новинкы. Хоць організація як така заты ся рушыти не буде, але часопис *Русин* од року 2017 буде выдавати **ОЗ Академія русиньской культуры в СР**, яка выдаваня періодічної і неперіодічної літературы в русиньскім языку мать зафіксоване і в своїх становах.

А. З.

ОДБОРНЫЙ І ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЧАСОПИС выдавать Академія русиньской культуры СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 евр. Адреса редакціі: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR**. Телефон: **0917 171 912**. Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк**, языкова редакторка: **ПґДр. Кветослава Копорова**, ПґД., редактор: **Мґр. Михал Павліч**. Регістрачны чісла: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, MIČ 49 589**. Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk**. Выдане 10. фебруара 2017 р.

• Погласканём конариками яличкы увели нову книжку „Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov: (зліва) директорка Інституту русинського языка і культури Пряшівської універзیتی А. Плішкова, автор публікації П. Р. Магочій, видаватель П. Шворц і перекладателька книжки з англійського до словацького языка Е. Едді.

Фотка: Р. Маруша

• На конець презентації книжок бывать автоґраміяда. Так то было і в припадї найновшой книжки проф. Др. П. Р. Магочія, котрый, окрем інших, підписав свою книжку і честному гостєви презентації, бывшому ректорови Пряшівської універзیتی у Пряшові, днесь деканови Факулты гуманітарный і природных наук проф. РНДр. Р. Матловічови, ПгД.

Фотка: Р. Маруша

- Реферуючі на міжнародній научній конференції, котра на Пряшівській універзиті у Пряшові (Словакія) odbyла ся з. – 4. новембра 2016: (в першій ряді сидячі зліва) доц. ПаДр. Анна Глішкова, ПаДр. доц. ПаДр. Василь Ябур, к. н., проф. ПаДр. Юлія Дудашова, др. н., ПаДр. Кветослава Копорова, ПаДр. (в другій ряді стоячі зліва) Мгґр. Зденка Цітрякова, Мгґр. Михал Павліч, ПаДр. Станіслава Конечні, к. н., Мгґр. Канаме Окано, проф. Др. Михал Карпаль, Др. габ. Олена Дуць-Файфер, проф. Др. Надка Ніколова, Др. і іншы. Стоячий перший справа – автор статі о конференції в числі на стор. Мгґр. Йозеф Білскі.

